

Anna Maršíková, Zuzana Schreiberová, Tereza Lehečková

DEMOKRACIE NEPATŘÍ JEN DO OBČANKY

ANEB JAK ROZVÍJET DEMOKRATICKÉ PROSTŘEDÍ VE VAŠÍ ŠKOLE.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

multikulturální
centrum
praha

Metodická příručka vznikla jako výstup projektu s názvem Kompetence pro demokratickou kulturu – nástroj pro otevřenou společnost. Projekt je financován z Evropských strukturálních a investičních fondů v rámci Operačního programu Praha – pól růstu ČR (registrační číslo projektu CZ.07.4.68/0.0/0.0/17_058/0000807).

OBSAH

Úvod	6
Ohlasy účastníků kurzu	7
Pojem Demokracie	8
Teoretická východiska vzdělávacího programu a metodiky:	10
Co nabízejí dokumenty kompetence pro demokratickou kulturu?.....	11
Model kompetencí potřebných pro demokratickou kulturu	12
Jak může demokratické klima působit na žáky, a proč se snažit o jeho rozvoj na školách?	13
Inkluze	14
Základní principy	14
Proč společné vzdělávání?	15
Mýty o inkluzi.....	15
Co pomáhá? Příklady dobré praxe.....	16
Inspirace ze spojeného království	16
Kde hledat podporu a inspiraci	17
Jak vyhodnotit DEMOKRATICKÉ klima školy?	18
Desk research – analýza dostupných dokumentů:	21
Dotazníky:	22
Polostrukturovaný rozhovor:.....	24
Focus group:.....	27
Check-list vybraných aspektů demokratické kultury na školách	29
Oblast učitelé a vedení školy.....	30
Oblast rodiče a komunita	31
Oblast škola	32
Jak pracovat s tématem demokracie ve výuce?	33
Co demokracie znamená?.....	35
Jaká je dnešní demokracie?	38
Místo demokracie.....	47
Jak pracovat s tématem demokracie ve škole?.....	51
Jak zapojit žáky?	53
Jak zapojit učitele a vedení školy?.....	55
Jak zapojit rodiče a komunitu?	57
Exkurz: Nenásilná komunikace aneb za každým činem je potřeba	59
Kde najít další inspiraci?	63
Zdroje.....	67

ÚVOD

Proč jsme se jako Multikulturní centrum Praha pustili na tenký led témat jako je školství a demokracie? Misí naší organizace je usilovat o společnost založenou na respektu k lidským právům, politické rovnosti a snižování sociálních nerovností. A k demokracii odkazuje nejen lidskoprávní zaměření naší organizace, ale i naše základní rozhodnutí věnovat se projektům zaměřeným na demokracii. Jsme přesvědčeni, že ve společnosti, kde občané znají svá práva a vědí o možnosti participovat na veřejném dění, věří v to, že mají hlas, který může být vyslyšen, nebude tolik prostoru pro obviňování „těch druhých, těch jiných“, pro zoufalství z bezvýchodnosti vlastní situace, pro pocit, že se o starosti obyčejných lidí nikdo nezajímá. Právě všechny tyto negativní emoce jsou důvodem, proč se tito občané často rozhodnou věnovat svůj volební hlas populistům, kteří za prvé rádi slibují jednoduchá, černobílá řešení, a také si často volí za cíl nějakého vnějšího nepřítele, skupinu, kterou mohou snadno z čehokoliv obvinít – ať už to jsou cizinci, uprchlíci, muslimové, Romové nebo příslušníci sexuálních menšin.

Rok 2019 se nesl ve znamení oslav třicátého výročí sametové revoluce. Kromě velké radosti a pýchy se jím jako červená nit táhly rovněž obavy z toho, zda jsme nezačali pokládat demokracii za něco samozřejmého, něco, co funguje jaksi samospádem a o co se není nutné dále starat. Politolog Timothy Garton Ash začal už během devadesátých let upozorňovat, že i když *bývá často vyvoláván dojem, jako by po roce 1989 následovalo období čirého liberálního optimismu, během něhož všichni věřili, že se střední Evropa vydá na cestu neochvějného směřování k liberální demokracii, tržní ekonomice a členství v ústředních institucích západního liberálního internacionalismu, tak vždy hrozilo nebezpečí, že se se ze střední Evropy znovu stane „závislá mezizóna slabých států, národních předsudků, nerovnosti, chudoby a strážně“*.¹

Jeho jmenovec historik Timothy Snyder v obdobném duchu upozorňuje zase na skutečnost, že dnešní doba se v mnohém podobá konci třicátých či čtyřicátých let, kdy se k moci dostaly autoritářské režimy. Ve své knize *Tyranie: 20 lekcí z 20. století* navrhuje dvacet kroků, které pro zachování demokracie nemají podnikat politici, zákonodárci, veřejní činitelé, ale může je učinit KAŽDÝ OBČAN. Jednotlivé kapitoly nesou název konkrétních kroků jako „Nepodřizuj se předem“, „Ochraňuj instituce a braň je“, „Vykroč z řady“, „Věř v pravdu“, „Hledej, pátrej, analyzuj“ a další. Právě tuto myšlenku, že osud demokracie je v rukou každého z nás, jsme chtěli předat účastníkům našeho vzdělávacího programu i v této metodice.

Proč jsme se rozhodli zaměřit na současné i budoucí učitele a školy a vzdělávací zařízení? Škola je pro nás prvním místem, kde se děti a mladí lidé setkávají s fungováním společnosti a jejími pravidly. Během pilotního kurzu, kdy jsme představili koncept Kompetencí pro demokratickou kulturu jako nástroje pro lepší fungování nejen školy, ale i společnosti a vlastně i demokracie, se patnáct odvážlivců ponořilo do debat o demokracii, identitě, stereotypch, inkluzi a vzdělávání a dalo nám i neocenitelnou zpětnou vazbu ohledně adaptace tohoto konceptu do českého prostředí. Zavádění Kompetencí pro demokratickou kulturu na školách nemusí vůbec být o velkých gestech, ale spíše o malých a postupných změnách, které ve svém každodenním životě může udělat každý.

Zuzana Schreiberová, ředitelka Multikulturního centra Praha

¹ Timothy Garton Ash, Je čas na novou revoluci, Respekt 19. 11. 2019.

OHLASY ÚČASTNÍKŮ KURZU

„SNAŽÍM SE DO PRAXE ZAPOJOVAT METODY NENÁSILNÉ KOMUNIKACE. VÝSLEDKEM JE LEPŠÍ PRACOVNÍ ATMOSFÉRA A EFEKTIVNĚJŠÍ ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ.“ EVA

„ZCELA JISTĚ NEBUDU PŘEMÝŠLET O ŠKOLE JAKO O ODDĚLENÝCH TŘÍDÁCH, ALE JAKO O CELKOVÉ INSTITUCI, NA JEJÍŽ PŮDĚ SE DAJÍ ROZVÍJET PRINCIPY DEMOKRACIE.“ ELIŠKA

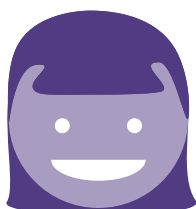
„NEJVÍC PRO MĚ BYLO PŘEKVAPUJÍCÍ ZJIŠTĚNÍ, ŽE SPOUSTA DEMOKRATICKÝCH HODNOT A POSTOJŮ JE NÁM DOBRĚ ZNÁMA, JEN NAŠE NEPŘÍLIŠNÁ SNAHA O NICH MLUVIT A CHÁPAT JEJICH VÝZNAM Z NICH ČASTO ČINÍ HODNOTY A POSTOJE NEZNÁMÉ.“ JAKUB

„URČITĚ VÍCE PŘEMÝŠLÍM NAD ZPŮSOBY, JAK DEMOKRATICKOU KULTURU VNAŠET DO PROGRAMŮ, KTERÉ S DĚTMI REALIZUJI, NAPŘÍČ AKTIVITAMI.“ MÁRIA

„UVĚDOMILA JSEM SI, ŽE NIC NENÍ ČERNOBÍLÉ, ŽE NEMUSÍM ŠKATULKOVAT (BYŤ K TOMU MÁ NAŠE PSYCHIKA SKLONY) A VÍCE JSEM SE UVOLNILA VE VZTAHU K DĚTEM A DALA JSEM JIM VĚTŠÍ SPOLUÚČAST A SPOLUZODPOVĚDNOST NA VÝUCE.“ ANNA

POJEM DEMOKRACIE

NA ZAČÁTEK BYCHOM MĚLI ZOPAKOVAT, ŽE...

SLOVO DEMOKRACIE:

- démos (lid) kratos (síla, vláda)
- forma politického zřízení
 1. ve starověkém Řecku označení politického zřízení ve většině městských států, zejména v Athénách v 6. - 4. století př.n.l.
 2. demokracie v obecném smyslu uznání zásady, že menšina se podřizuje většině, za pomoci fungování soustavy organizačních principů umožňujících uplatnění vůle většiny

- ochrana tzv. nezadatelných práv menšiny

Žaloudek, K. *Encyklopedie politiky*. Libri: Praha, 1996. str. 73 - 74

LIDSKÁ PRÁVA JSOU:

- **nezadatelná** (člověk se svých práv a svobod člověk nemůže vzdát ve prospěch někoho jiného, nemůže je nikomu postoupit a nemohou být pominuty)
- **nezcizitelná** (nemohou být jednotlivci žádným způsobem odňaty. Jakákoliv smlouva, která by tomu odporovala, by byla neplatná)
- **nepromlčitelná** (člověk se jich může dovolat vždy – a to i v případě, že je dlouho nevyužíval ani neuplatňoval)
- **nezrušitelná** (žádný státní orgán je nemůže legitimně odebrat, nemohou být zrušeny žádným právním předpisem, ani žádným aktem mezinárodního práva)

podle *Listiny základních práv a svobod* čl. 1

DEMOKRACIE JAKO POLITICKÝ SYSTÉM:

- právní režim a normy (vztahy mezi ústavními orgány)
- právní režim a normy (vztahy mezi ústavními orgány)
- tradice řešení konfliktů, politická kultura, struktura společnosti, sociální stratifikace atd.
- praktické fungování systému (právní režim vs. realita, nepsané normy)

Dvořáková, V. *Základní modely demokratických systémů*. Oeconomica: Praha, 2008. str. 38 - 57

MODERNÍ DEMOKRACIE:

princip tradičních občanských práv

- právo na svobodu
- právo na rozvoj osobnosti
- právo na svobodu projevu
- právo na shromažďování a sdružování
- právo na vyznání
- právo na vlastnictví
- právo na rovnost před zákonem

Žaloudek, K. *Encyklopedie politiky*. Libri: Praha, 1996. str. 73 - 74

SLABINY DEMOKRACIE?

- vláda sobě si vládnoucích občanů **X** vláda mas
- zájem většiny - zájem celku - vůle všech - obecná vůle - veřejné dobro
- vláda aktivních a zainteresovaných **X** vláda všech
- racionalita **X** lidská přirozenost
- hranice mezi vládou a společností ("totalitní" demokracie)
- individuální práva **X** sociální spravedlnost

Miller, D. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal: Brno, 2000. str. 83-88

PRINCIP DĚLBY MOCI

- tři autonomní moci (soudní a zákonodárné orgány),
- výkonná moc musí být ústavní a zákonná, musí být ustanovená ústavním postupem a musí se řídit platnými zákony (orgány státní správy, případně prezident),

PRINCIP PRÁVNÍHO STÁTU

- soudní moc musí být nezávislá na zákonodárných a výkonných orgánech a musí se řídit pouze platnými zákony,

PRINCIP REALIZACE VŮLE LIDU CESTOU VOLEB – PARLAMENTNÍ PRINCIP

- volby musí být svobodné, všeobecné, přímé a tajné,
- musí existovat svobodný výběr kandidátů,
- poměrné zastoupení vs většinový systém,

DVĚ FORMY DEMOKRACIE:

- **přímá** – občané se účastní na rozhodování bezprostředně (referenda atd.),
- **zastupitelská** – občané jsou zastupováni volenými zástupci (převažuje).

Žaloudek, K. *Encyklopedie politiky*. Libri: Praha, 1996. str. 73 - 74

TEORETICKÁ VÝCHODISKA VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU A METODIKY:

Na předchozích stránkách jsme představili několik klíčových pojmů spojených se slovem demokracie, definice podobné těm, které nalezneme v učebnicích občanské výchovy. Ale jak napovídá název této publikace, nevnímáme demokracii jako abstraktní pojem, kterým by se učitelé měli zabývat pouze v rámci hodin občanské výchovy, ale princip, který může prostupovat nejen celým prostředím školy, ale který by nás měl v ideálním případě i obklopotovat v našem každodenním životě, projevech populární kultury atd.

Tímto přístupem se snažíme nastavit zrcadlo a problematizovat formalistní chápání demokratické reprezentace, kdy demokratická reprezentace je nahlížena jako „smlouva“ o zastupování mezi občany o zřízení vladařství, případně jako institucionální „zmocnění“ reprezentanta k vládnutí ze strany lidu jako prvního držitele moci². Jediným aktem vyjádření politické vůle jsou volby, v nichž lid vybírá svého zastupitele (reprezentanta), který aktem zvolení získává legitimitu vládnout, je vertikálně „vyvýšen“ do sféry vládnutí, v němž již není lid přítomen. Takto chápaná reprezentace ovšem vede k „demokratickému paradoxu“, v němž dle politoložky Niny Urbinati „reprezentanti musí být hluchí k veřejnému mínění“.³ Zastupitelská demokracie je pojímána jako mechanismus, v němž politická vůle občanů je kanalizována a přenášena prostřednictvím ideologicky jasně vymezených politických stran, z nichž ty vítězné realizují vládní (ideologicky jasně diferencovanou) politiku. Obáváme se, že tento přístup vede k občanské pasivitě, vytváření a odtrženosti politických elit, krizi demokratické legitimacy a růstu populistických hnutí či stran, které ohrožují demokratický systém zvnějšku.

Chápeme právo reprezentace (politické vůle lidu či rozličných – pluralitních – politických zájmů rozličných skupin lidu) šířeji než jen jako právo volit. Domníváme se, že do současné podoby demokracie v postliberální konstelaci patří nejen právo volit, ale také právo být slyšen. Tím myslíme právo vyjádřit a prosazovat své zájmy bez ohledu na výše načrtnutou zastupitelskou vertikálu.

Realizovaný kurz i tato metodika vycházejí z potřeby posilovat kompetence „být slyšen“ a zároveň horizontálně rozšiřovat platformu pro vyjádření plurality názorů mimo normativní mocenské vertikály – a ve specifických prostředích, jako je třeba škola, přenášet rozhodování na úroveň dialogu aktérů právě na této široké horizontální platformě.

² Znoj, Bíba, Vargovčíková: *Demokracie v postliberální konstelaci*, s. 79.

³ Urbinati: *Representative democracy*, s. 26.

CO NABÍZEJÍ DOKUMENTY KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU?

Sérii dokumentů s názvem *Kompetence pro demokratickou kulturu* (Competences for Democratic Culture) vydala Rada Evropy v letech 2016–2018 v rámci dlouhodobé vzdělávací strategie směrem k demokratické společnosti, aktivnímu občanství a osobnímu rozvoji (COE, 2019). Kompletní referenční rámec modelu KDK tvoří tři svazky a průvodce modelem.⁴ První díl definuje širší kontext vzniku a výchozí koncepty modelu (Volume 1: Context, concepts and model). Druhý svazek se věnuje tzv. deskriptorům KDK (Volume 2: Descriptors of competences for democratic culture) a závěrečná třetí část přináší praktické rady pro začleňování KDK do školního prostředí (Volume 3: Guidance for implementation).

- Kompetenční model je určen pro všechny úrovně formálního i neformálního vzdělávání.
- Vychází z předpokladu, že osvojení si popsaných kompetencí je potřebné k tomu, abychom mohli být aktivními občany a žít s ostatními v kulturně rozmanité společnosti zakotvené na demokratických principech.⁵
- Model pracuje s termínem „demokratická kultura“ namísto „demokracie“.
- Demokratická kultura je v pojetí referenčního rámce vnímána šířeji jako soubor demokratických hodnot, postojů a demokratické praxe, na jehož základech poté stojí demokratické instituce a demokracie jako taková.
- Pojem „kompetence“ je pak v rámci modelu definován jako schopnost efektivně reagovat na určitý typ situace za použití kombinace vhodných hodnot, postojů, dovedností a vědomostí.
- Dnešní společnost čelí neustále se proměňujícímu prostředí a novým výzvám. Součástí kompetenčního modelu jsou tedy i hodnoty, postoje, dovednosti a vědomosti podporující schopnost flexibilně reagovat na tyto změny.⁶

⁴ Pokud v této příručce odkazujeme na *model KDK*, jedná se přímo o kompetenční model skládající se ze čtyř kategorií kompetencí. Použití spojení *referenční rámec modelu KDK* pak odkazuje na celý soubor tří podpůrných publikací.

⁵ COE, 2016, s. 15.

⁶ COE, 2016, s. 25.

MODEL KOMPETENCÍ POTŘEBNÝCH PRO DEMOKRATICKOU KULTURU

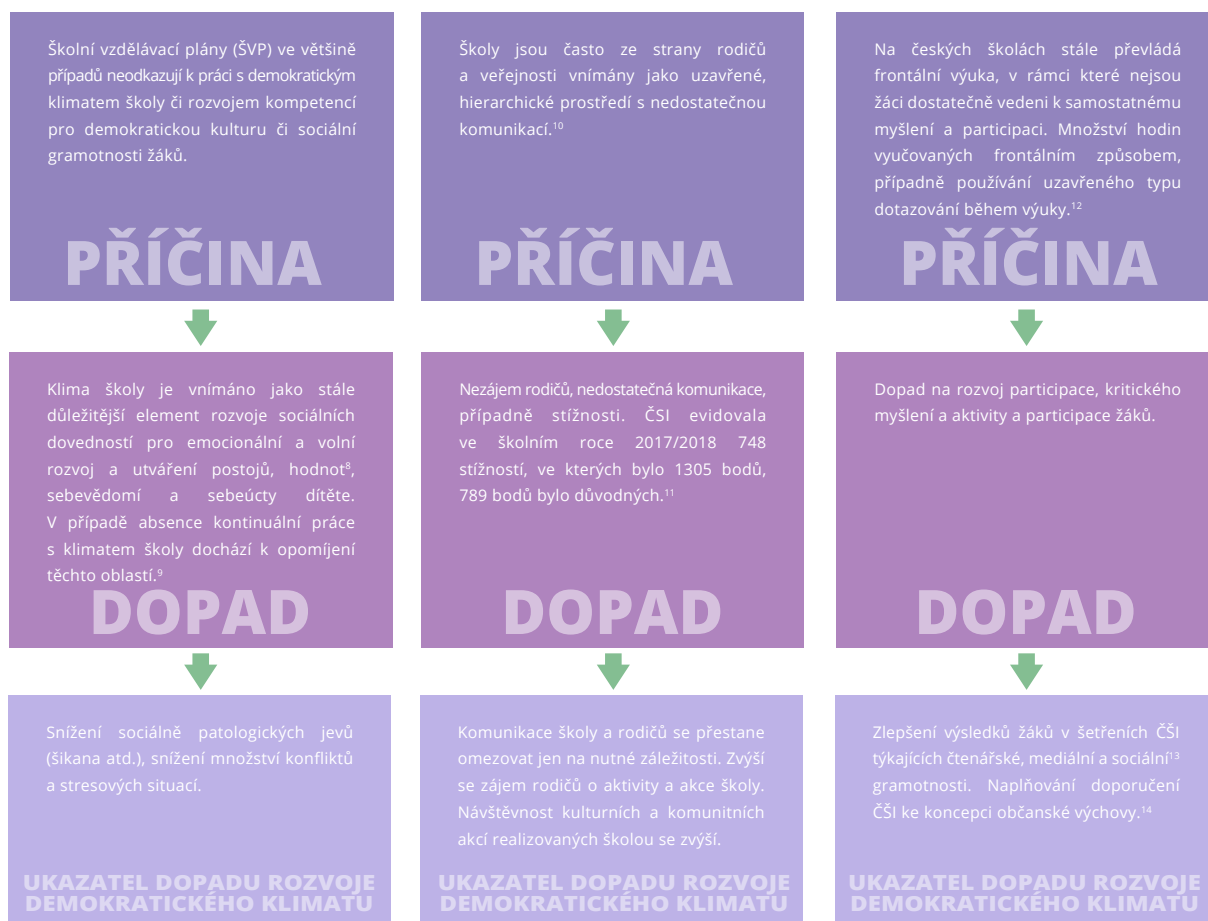
Organizace Centrum občanského vzdělávání (COV) zpracovala krátké shrnutí náplně dokumentů CDC a komentovaný přehled kompetenčního modelu v češtině. Jedná se o dokumenty s názvem *Kompetence pro demokratickou kulturu – Stručný průvodce pro vzdělavatele* a *Kompetence pro demokratickou kulturu – Soužití rovných s rovnými v kulturně rozmanitých demokratických společnostech* a jsou volně dostupné ke stažení na webových stránkách COV

www.obcanskevzdelavani.cz

JAK MŮŽE DEMOKRATICKÉ KLIMA PŮSOBIT NA ŽÁKY, A PROČ SE SNAŽIT O JEHO ROZVOJ NA ŠKOLÁCH?

Autoři referenčního rámce KDK uvádí, že "žáci, kteří vzdělání absolvují v bezpečném prostředí, kde mohou zkoumat, pochopit a zažít demokratické hodnoty a lidská práva:

- mají vyšší občanské povědomí,
- podporují demokratické hodnoty,
- rozumí svým právům i odpovědnosti vůči druhým,
- podporují práva ostatních,
- disponují kritickým myšlením a argumentačními schopnostmi,
- pozitivně vnímají vlastní identitu a jsou společensky uvědomělí,
- mají kladné vztahy se spolužáky založené na naslouchání, respektu a empatii,
- přijímají zodpovědnost za vlastní činy,
- mají kladný přístup k inkluzi a rozmanitosti ve společnosti,
- se angažují v politických a sociálních záležitostech,
- cítí, že mohou jako občané působit proti nespravedlnosti, nerovnosti a chudobě ve světě,
- se mohou angažovat v demokratických aktivitách v budoucnu.⁷

⁷ COE, 2018c, s. 98–99.

⁸ http://www.obcanskevzdelavani.cz/download/827/2017_KDK_Shrnuti_barvydotpdf

⁹ Klima školy má zásadní vliv na to, jak se děti učí. *Rodiče vítání* [online], [cit. 2019-08-26].

Dostupné z: <https://www.rodicevitani.cz/nezarozene/klima-skoly-ma-zasadni-vliv-na-to-jak-se-deti-uci/>

¹⁰ M. Majerová: Školy se mění, protože se mění společnost. *Perpetuum* [online], [cit. 2019-08-26].

Dostupné z: <https://perpetuum.cz/2016/06/co-promenilo-svet-vzdelavani/>

¹¹ A. Brzybohatá: Zbytečná válka mezi rodiči a učiteli, *iDnes.cz* [online], [cit. 2019-08-26].

Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ucitel-chovani-skola-rodice-labudova-reakce-csi.A190311_144908_domaci_brzy

¹² K. Sedová, M. Sedláček, R. Švaříček, Z. Šalamounová: Jak se učitelé učí: Cestou profesního rozvoje k dialogickému vyučování [online], [cit. 2019-08-26].

Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/313798550_Jak_se_ucitele_uci_Cestou_profesniho_rozvoje_k_dialogickemu_vyucovani_How_teachers_learn_professional_development_as_a_way_to_dialogic_teaching?fbclid=IwAR0vGwuGk_03gdoBbcFod6OpPKMuGBLH1_EFA9Smg6PUH_hCoec3qtQBfo

¹³ <https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava-Rozvojsocialniagramotnosti%25fbclid=IwAR29wgHXQjwCtRARIHcLriUbdHzF1FI96HYsxbVRJ2H0mAdjz0RfCtWENk>

¹⁴ https://www.csicr.cz/%2FCsicr%2Fmedia%2FPrilohy%2FEPDF_el_publicace%2FTematicke%25C3%25A9%2520zpr%25C3%25A1y%2F2016_TZ_obcanske_vzdelavani.pdf&usg=AOvVaw0w505EYAq0leDf1QUJsc0u

INKLUZE

JAK NA SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Inkluzivní vzdělávání (IV) představuje proces začleňování dětí, které mají speciální vzdělávací potřeby (SVP), do běžných škol hlavního vzdělávacího proudu místo do škol speciálních. Tyto školy by k jejich vzdělávání měly být adekvátně připraveny jak personálně a vzděláním, tak finančně a materiálně. Také společnost jako celek by měla chápat prospěšnost takového typu vzdělávání. Tyto podmínky však nebyly v Česku při zavádění inkluze naplněny zcela, a tak okolo inkluze vznikaly **mýty, obavy ze zátěže** již podhodnocených učitelů a **strach o kvalitu vzdělávání**.

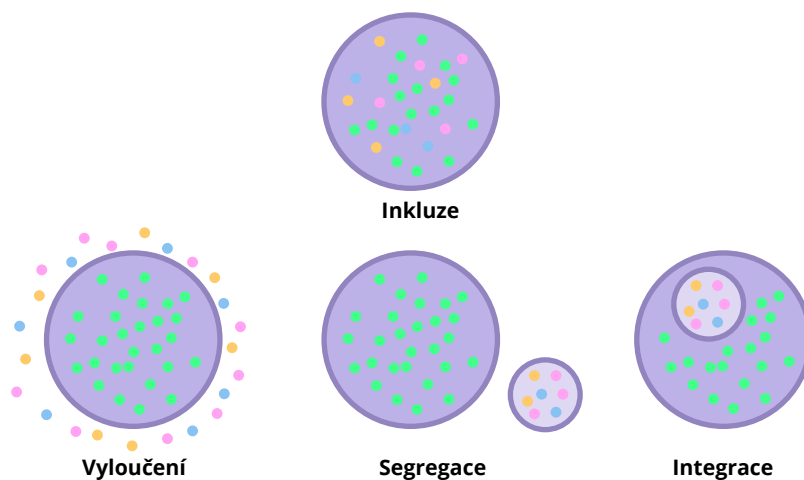
Národní institut dalšího vzdělávání (NIDV) zmapoval postoje a potřeby učitelů a ředitelů v oblasti inkluze. Z výzkumu vyplývá, že pedagogičtí pracovníci pociťovali jako hlavní bariéry:

- nespolupracující rodiče dětí se SVP
- vysoký počet žáků ve třídách
- a nedostatek metodické podpory v oblasti vzdělávání dětí se SVP. (NIDV 2019)

Tato kapitola proto srozumitelně vysvětluje **principy a prospěšnost společného vzdělávání a nabízí podporu a tipy** pro vás jako pedagogické pracovníky, včetně příkladů dobré praxe ze zahraničí.

ZÁKLADNÍ PRINCIPY

- Do škol jsou přijímány všechny děti bez ohledu jejich zdravotní stav, míru jejich nadání, etnický původ nebo odlišné sociální zázemí.
- Učitelé, rodiče i další zainteresovaní mají k dispozici odpovídající zdroje, které zohledňují potřeby začleněného žáka.
- Ke každému žákovi se přistupuje individuálně podle jeho potenciálu a možností. Vzdělávací cíle, postupy a způsob výuky jsou každému upraveny na míru, dle jeho potřeb.
- Existence různorodosti je vnímána jako obohacení a přínos pro celek - ze společného vzdělávání mají prospěch začleněné děti i jejich spolužáci.
- Inkluze není systém zaměřený na výkon, srovnávání a vnější motivaci. Pracuje se naopak s vnitřní motivací a soustředěním se na zlepšení a dílčí úspěchy každého žáka.
- Na rozdíl od integrace, při inkluzi nejde jen o umístění žáka se SVP do běžné školy, ale spíše o přizpůsobení školy potřebám žáka.
- Jedním z hlavních přístupů je odvrácení od autoritativní výuky a participativní zapojení všech žáků do výuky a chodu školy (Foist 2020).

Zdroj: www.thinkinclusive.us

PROČ SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ?

- Právo všech osob na rovný přístup ke vzdělání je zakotveno v *Listině základních práv a svobod* a dalších mezinárodních smlouvách.
- Inkluze zajišťuje kvalitní vzdělání všem dětem v lokalitě jejich bydliště. Děti mohou dosáhnout maxima svého vzdělávacího potenciálu a přitom jsou respektovány jejich individuální potřeby.
- Každé dítě si zaslouží zažívat úspěch, radost z učení a možnost objevit své jedinečné talenty.
- Soužití v různorodé skupině učí všechny žáky toleranci a vnímání odlišnosti. Do budoucna tak rozvíjí schopnost společného soužití a porozumění.
- Opuštění od segregovaného školství snižuje výskyt patologických jevů v segregovaných školách (záškoláctví, šikana, agresivita, závislosti apod.) a v průměru zlepšuje výsledky žáků.
- Každé dítě potřebuje vnímat samo sebe jako plnohodnotnou součást společnosti. Inkluze dává každému příležitost zapojit se plně do společnosti a podílet se na veřejném životě. Pomáhá tak i snižovat sociální nerovnosti ve společnosti (Foist 2020).

MÝTY O INKLUZI

PŘÍTOMNOST ŽÁKŮ SE SVP ZHORŠÍ VÝKONY CELÉ TŘÍDY

Výzkumy neprokázaly souvislost mezi přítomností žáků se SVP ve třídě a výkony žáků (Dyson et al. 2004). Je ale třeba změnit tradiční formy výuky pro potřeby inkluzivního vzdělávání. Například Finsko patří mezi země, kde je společné vzdělávání rozvinuto nejvíce, a přesto žáci zauímají přední místa v mezinárodních srovnávacích testech (PISA).

V BĚŽNÉ ŠKOLE NENÍ MOŽNÉ NAPLNIT POTŘEBY ŽÁKŮ SE SVP, VŠICHNI NA TOM BUDOU TRATIT

Zahraniční výzkumy ukazují, že žáci s Downovým syndromem předčili své vrstevníky ve speciálních školách o 2 - 3 roky v oblasti osvojeného učiva i expresivní řeči (Buckley 2006). V České republice výzkumy hovoří podobně (Kratochvílová et al. 2011).

INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ JE DRAHÉ

Nákladný je spíše současný model financování více paralelních vzdělávacích systémů. Segregované vzdělávání navíc prohlubuje sociální nerovnosti a vyloučení. Uplatnitelnost na trhu práce je u osob, které navštěvovaly speciální školy, nižší. Vysoká míra nezaměstnanosti, např. u osob s hendikepem, je spojena s absencí vzájemné přímé zkušenosti a nárůstem předsudečných postojů zaměstnavatelů. Ve Finsku je výsledkem dostupnosti kvalitního vzdělání pro všechny ekonomický růst (Foist 2020).

CO POMÁHÁ? PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Z výzkumu NIDV (2019) a dalších příkladů dobré praxe vyplývá několik doporučení, které vám jako pracovníkům pracujícím s mládeží mohou s inkluzí pomoci:

- **Funkce mentora.** Mentor pomáhá pedagoga provádět obtížnými situacemi, sdílí s ním profesní výzvy i své zkušenosti a nabízí mu podporu.
- **Funkce kouče.** Ředitelé škol a jejich zástupci mohou využít služeb speciálně vyškolených koučů. Ti je podporují, aby si v oblasti inkluze našli vlastní postupy a nahlédli, co dělají dobře a co by se dalo změnit.
- **Kurzy v rámci dalšího vzdělávání.** Školy si je objednávají dle potřeb. Pokud jste časově vytíženi, je zde také možnost účastnit se online webinářů. Seznam organizací, které je možné oslovit, naleznete níže.
- **Skupinová výuka.** Kooperativní výuka, která vede děti ke spolupráci a samostatnosti. Každý zde má svou roli, na kterou stačí – osvědčilo se například učení žáka žákem (jeden se učí probíranou látku a druhý zase vysvětlovat poznatky a schopnosti empatie).
- **Kouzelné slovo diferenciacce.** Rozdělení dětí do skupin podle pokročilosti nebo stylu učení (kinestetický typ si dobře pamatuje věci, se kterými mohl manipulovat, vizuální to, co slyší, auditivní to, co slyší). Každé skupina pak dostává zadání týkající se stejné látky, ale přizpůsobené jejich potřebám.
- **Systém partáka – buddy systém.** Na základní škole Open Gate, která začleňuje děti s odlišnou kulturní zkušeností, se osvědčil systém, kdy jeden student má na starosti jiného studenta a pomáhá mu a radí. Děti se tak učí zodpovědnosti a samostatnosti.
- **Vzájemná podpora.** Sdílení zkušeností jak dobrých tak špatných a vzájemná podpora pedagogického sboru může pomoci změnit klima, které na škole vládne. Často se bojíme neúspěchu a kritiky a to nám brání v tom zkoušet nové postupy. Užitečná může být také spolupráce mezi školami a sdílení dobré praxe.

INSPIRACE ZE SPOJENÉHO KRÁLOVSTVÍ

Některé zahraniční státy – především Spojené království a Finsko – mají s inkluzivními opatřeními na školách mnohem delší zkušenost a tak pro nás může být inspirativní, podívat se blíže na to, jak fungují. Některé z praktik by vyžadovaly změnu vzdělávacího systému a financování školství u nás, některými se ale můžeme inspirovat i za stávajících podmínek.

- Povolání učitele je ve Spojeném království velmi uznávané a za svou práci jsou učitelé adekvátně finančně ohodnoceni. To se promítá i do jejich pozitivního vztahu k profesi, pečlivé přípravě na hodiny a individuálnímu přístupu ke každému z žáků.
- Důvěra, kterou učitelé mají od státu, vedení škol ale i od rodičů jim umožňuje pracovat v klidu a s radostí. Neprobíhá zde žádná školní inspekce. Učitelé se nemusí bát chyb a experimentování s novými metodami.
- Ve školách žáci nepropadají. Učitelé a ostatní pracovníci přistupují ke vzdělávání žáků velmi individuálně a jsou si vědomi faktu, že každé dítě má své individuální možnosti a potřeby.
- Většina žáků pochází ze sociálně slabých poměrů a žije v rodinách, kde nevládne ideální atmosféra. Proto se na žáky ve školách nikdy nekřičí - učitelé se k žákům chovají přátelsky a naopak spíše hledají důvody, za které by je mohli pochválit.
- V britských třídách bývá mnohem méně žáků, než u nás. Například škola *Valkeavouren koulu* na 700 žáků zaměstnává 55 učitelů, speciálního pedagoga a 14 asistentů. Dostatečný počet pedagogického personálu tak zajišťuje bezproblémový vzdělávací proces pro každého.
- Na školách existuje stálá pozice sociálního pracovníka, který pečuje o žáky a rodiny ze sociálně slabého prostředí nebo o žáky jinak znevýhodněné.
- Výbornou drobností, která je ale jak v britských třídách běžně využívána, jsou sluchátka, která mohou použít děti, které chtějí klid nebo jsou snadněji unavitelné.
- V některých školách učitelé učí žáky strategii nazývanou „3B4ME“ - three before me (tři přede mnou). Jedná se o posloupnost metod - brain - book - buddy - boss (mozek, kniha, parták, šéf), která popisuje, jak by měli žáci postupovat při řešení dílčích problémů.

- Učitel i asistenti se ze všech sil snaží o navození atmosféry, která u žáků nebude vzbuzovat strach a nepříjemné pocity. Ke všem přistupují s maximální dávkou empatie a v hodinách velmi často střídají výukové metody, aby si zajistili stálou motivaci žáků a pochopení učiva.
- Škola nabízí žákům snídani i obědy zdarma, a to dokonce nejen pro ně, ale často i pro jejich rodiče. V některých školách funguje tzv. Snídaňový klub, což je obdoba naší školní družiny, ale pro sociálně slabé děti. Kromě snídani a obědů mají během celého dne žáci možnost si vzít kdykoliv mléko a jablko.
- Mimo podpory v rámci stravování žáci také plně využívají bezplatné dopravy do školy.
- Ve školách existují čtecí koutky, knihovny nebo speciální relaxační či terapeutické místnosti
- V hodnocení 3x ročně je zahrnuta nejen úroveň znalosti v dané oblasti, ale také individuální pokrok či stagnace. Žáci tak mají možnost uvědomit si svá zlepšení (Kežovská et al. 2020).

INKLUZE ROMSKÝCH ŽÁKŮ

V britském hlavním vzdělávacím proudu studují romské děti, které byly v České republice v minulosti zařazeny do segregovaných či speciálních škol pro děti s lehkým mentálním postižením – a to i přesto, že jejich prvním jazykem ve většině případů není angličtina.

Že v českém školství dochází k segregaci a diskriminaci romských dětí kvůli jejich neopodstatněnému zařazování do speciálních škol, rozhodl Evropský soud pro lidská práva již v roce 2007. Romští žáci se ve Velké Británii stávají ve vyšší míře úspěšnými a pokračují ve středním, někdy i vysokoškolském vzdělání. Rodiče těchto dětí také uvádějí, že na britských školách nezažili žádné projevy rasismu a že učitelé k nim byli laskaví a ochotni se jim individuálně věnovat. Domnívají se proto, že šance jejich dětí na budoucí úspěch v životě jsou vyšší na britských školách než na školách na Slovensku či v České republice.

Inkluze ve školství má také přímý vliv na začlenění celých komunit. Čím více byli romští žáci začleněni v rámci třídy či školy, tím méně bylo problémů týkajících se komunitní soudržnosti v prostředí školy či mimo ni.

Fremlová 2009

KDE HLEDAT PODPORU A INSPIRACI

Inkluzivní škola

<https://www.inkluzivniskola.cz>

Eduin - Informační centrum o vzdělávání

<https://www.eduin.cz/tag/inkluzie>

ČOSIV - Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání

<https://cosiv.cz/cs/>

Centra podpory v oblasti společného (inkluzivního) děláání (NIDV)

<http://www.msmt.cz/s-inkluzi-pomahaji-rodicum-i-pedagogum-centra-podpory-nidv>

Katalog podpůrných opatření

<http://www.katalogpo.cz/>

Inkluze v praxi

<http://www.inkluzevpraxi.cz/>

Férová škola

<http://www.ferovaskola.cz>

Inkluzivní škola

<http://www.inkluzivniskola.cz>

Mají na to

<http://www.majinato.cz/>

Rodiče za inkluzi

<http://www.rodicezainkluzi.cz/kdo-jsme>

IQ Roma servis – např. Program pro mladé

<http://www.iqrs.cz/promlade>

Nová škola, o. p. s.

<http://www.novaskolaops.cz>

Člověk v tísni

<https://www.clovekvtisni.cz/co-delame/vzdelavaci-program-varianty>

JAK VYHODNOTIT DEMOKRATICKÉ KLIMA ŠKOLY?

Cílem realizovaného kurzu průvodců demokratickou kulturou i cílem této publikace je přinést do vybraných škol nové principy, metody a postupy řešení problémů založené na kompetencích pro demokratickou kulturu. Žádné změny ale nejsou možné či dlouhodobě udržitelné, pokud nevycházejí z podrobné znalosti prostředí a ze znalosti potřeb všech aktérů – v našem případě škol tedy žáků, učitelů, vedení školy, rodičů a komunity.

Existují dva základní typy společenskovedního výzkumu:

Kvantitativní výzkum ve společenských vědách v zásadě vychází z metod přírodních věd. Předpokládá, že je lidské chování do určité míry, měřitelné, předvídatelné a výsledky, které získáme, jsou zobecnitelné například na určitou část populace. Mezi jeho přednosti patří relativně snadný sběr dat (například v podobě online dotazníku), která ale musí být všechna ve stejné podobě, stejném formátu a dostatečném množství, tak aby mohla být statisticky zpracována¹⁵.

Pokud není naším cílem získat čísla, statistiky (která by při výzkumu jedné školy, prostředí o několika desítkách, maximálně stovkách aktérů tak jako tak nebyla relevantní), ale pochopit do hloubky každodenní fungování školy, popsat zdejší vztahy, porozumět potřebám všem aktérům či získat další cenné detaily, měli bychom používat metody kvalitativního výzkumu¹⁶.

Kvalitativní výzkum se provádí během delšího a intenzivnějšího kontaktu s terénem, jednotlivcem nebo skupinou jedinců v situacích, které odrážejí každodenní život skupiny, společnosti nebo organizace. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je objasnit, jak zkoumaná skupina funguje, jaké děje a procesy zde probíhají a jaké jsou prožitky a vnímání jednotlivých situací všemi zapojenými aktéry. Kvalitativní výzkum je pružný, na začátku je stanoven okruh témat a základní výzkumné otázky. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu nejde o potvrzení či vyvrácení předem dané hypotézy, ale naopak kvalitativní výzkumné metody umožňují v závislosti na získaných poznatcích výzkumné otázky přizpůsobovat a měnit.

Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry. Seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu, kde se něco děje. Výzkumník vybírá na základě svých úvah místa pozorování nebo jedince, které sleduje v různých časových okamžicích. Analýza dat a jejich sběr probíhají současně – výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle jejich výsledků rozhodne, která data potřebuje a začne znovu se sběrem a analýzou.

Hend, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: 2005, str.50

Typy dat v kvalitativním výzkumu zahrnují přepisy terénních poznámek z pozorování a rozhovorů, fotografie, audio a videozáznamy, deníky, osobní komentáře, úřední dokumenty, úryvky z knih a všechno to, co nám přibližuje všední život zkoumaných lidí¹⁷.

Kvalitativní výzkum umožňuje reagovat na aktuální situace, umožňuje zkoumat procesy, pozoruje jedince nebo skupiny v jejich přirozeném prostředí. Zároveň sběr dat i jejich analýza jsou časově náročné a je nutné také neustále reflektovat svou pozici výzkumníka, tedy, že by předporozumění a osobní preference, které k tématu máme, neměly ovlivnit podobu výzkumu.

¹⁵ Hend, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: 2005, str. 49

¹⁶ https://www.lepsisocialnisluzby.cz/frontend/storage/files/HCD_v_sociálních_sluzbach.pdf str. 30

¹⁷ Hend, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: 2005, str. 52

TIPY & TRIKY:

1. Ze všech rozhovorů a pozorování si dělejte poznámky. Požádejte informátora o možnost si rozhovor nahrát. Zapisujte nejen to, co vidíte, ale také vaše poznámky a myšlenky.
2. Informaci ověřujte (případně problematizujte) u více zdrojů. Nespokojte se s tím, jak problém vidí například vedení školy, ale dotazujte se i dalších aktérů.
3. Zkuste se dívat očima „návštěvníka z jiné planety“ a tedy se oprostit od všech vašich předchozích porozumění. To se snadněji řekne, než dělá, ale minimálně se vyplatí si na začátku uvědomit, jaké názory zastávám já jako výzkumník, předtím než se pustím do výzkumu.
4. Reagujte pružně. Během kvalitativního výzkumu se snadno stane, že se klíčový poznatek nebo problém objeví někde úplně jinde, než jste ho čekali. Nebojte se měnit plány a podle potřeby upravovat například použité metody, zvolit jiné informátory nebo témata.
5. Transparentnost na prvním místě. Všem informátorům a dalším klíčovým aktérům jasně a srozumitelně vysvětlete účel vašeho výzkumu. Nabídněte možnost autorizace rozhovorů případně anonymity. Součástí každého výzkumu by měl být informovaný souhlas¹⁸.

¹⁸ https://www.lepsisocialnisluzby.cz/frontend/storage/files/HCD_v_socialnich_sluzbach.pdf str. 33

Vzor informovaného souhlasu:

Název projektu: Výzkum klimatu školy (s ohledem na Kompetence pro demokratickou kulturu) na ZŠ Severozápadní

Vážená paní/ vážený pane

v souladu se Všeobecnou deklarací lidských práv, zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a dalšími obecně závaznými právními předpisy Vás žádám o možnost provedení výzkumu a publikaci získaných dat.

Jméno účastníka výzkumu:

Datum narození:

Jméno výzkumníka/řešitele výzkumu:

1. Já, níže podepsaný(á) souhlasím s mou účastí ve výzkumu klimatu školy (s ohledem na Kompetence pro demokratickou kulturu) na ZŠ Severozápadní.
2. Byl(a) jsem podrobně informován(a) o cíl výzkumu, o jeho postupech, a o tom, co se ode mě očekává. Měl/a možnost si řádně a v dostatečném čase zvážit všechny relevantní informace o výzkumu, zeptat se na vše podstatné týkající se mé účasti ve výzkumu a že jsem dostal/a jasné a srozumitelné odpovědi na své dotazy. Byl/a jsem poučen o právu odmítnout účast ve výzkumu nebo svůj souhlas kdykoli odvolat.
3. Pro účely tohoto výzkumu žádám – nežádám (nehodící se škrtněte) o anonymizaci.
4. Tento dokument je vytvořen ve dvou stejnopisech, z nichž jeden obdrží účastník výzkumu a druhý si ponechá výzkumník.

Podpis účastníka výzkumu:

Podpis výzkumníka:

V..... dne

V dne

DESK RESEARCH – ANALÝZA DOSTUPNÝCH DOKUMENTŮ:

POMŮCKY:

přístup k internetu, do placených databází (v případě výzkumu ve školním prostředí přístup k dokumentům školy)

ČAS:

dle potřeb výzkumu

POČET OSOB:

minimálně jeden výzkumník

POUŽIJEME, KDYŽ:

- jsme ve výzkumu na začátku a přemýšlíme, jak postupovat
- zajímá nás prezentace školy navenek a její vztahy s veřejností
- chceme zjistit, k jakým strategickým dokumentům se škola odkazuje
- hledáme příklady podobné praxe např. ze zahraničí

NEHODÍ SE, KDYŽ:

- potřebujeme znát názory a zkušenosti konkrétních osob (použijeme interview, focus group)¹⁹

Analýza dostupných dokumentů je logickým začátkem každého výzkumu. Může mít podobu základního seznámení se zkoumanou školou prostřednictvím veřejně dostupných informací, při dlouhodobější spolupráci je možné si například vyžádat strategické dokumenty školy například školní vzdělávací plány, zápisy z porad atd.

Pokud hodnotíme klima školy s ohledem na participaci či kompetence pro demokratickou kulturu, je pro nás klíčová rovněž komunikace školy s především s rodiči, nadále s místními komunitami a dalšími aktéry.

Na co se například zaměřit:

ANALÝZA ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU A DALŠÍCH STRATEGICKÝCH DOKUMENTŮ:

- K jakým hodnotám se škola přihlašuje v úvodních dokumentech?
- Reflektuje školní vzdělávací plán autoevaluaci? Jakých oblastí a jaké nástroje používá?
- Jsou zde zmíněni rodiče a další aktéři, se kterými škola spolupracuje?
- Jaké jsou výchovné a vzdělávací strategie školy? Je v nich například zohledněn kompetenční model?
- Věnuje ŠVP pozornost žákům se speciálními vzdělávacími potřebami případně nadaným a mimořádně nadaným žákům?

KOMUNIKACE ŠKOLY NA WEBU:

- Obsahuje školní web sekci „Pro rodiče?“
- Obsahuje školní web sekci „Často kladené otázky“ či „Praktické informace?“
- Jak složité je najít kontakty na vyučující nebo na vedení školy?
- Nacházejí se tam reportáže z uplynulých komunitních akcí či pozvánky na budoucí?

KOMUNIKACE ŠKOLY NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH:

- Má škola facebookovou stránku, YouTube kanál případně další sociální sítě?
- Kolik má fanoušků/odběratelů a jak to koresponduje s velikostí školy?
- Jak aktuální jsou příspěvky?
- Podílí se na jejich tvorbě žáci?
- Reaguje někdo na facebookové stránce školy na položené dotazy?
- Jakým způsobem komunikuje?

¹⁹ <http://libdesign.kisk.cz/metody/dotazniky>

DOTAZNÍKY:

POMŮCKY:

tužka, papír, online nástroje

ČAS:

v závislosti na délce dotazníku

POČET OSOB:

50 a více

POUŽIJEME, KDYŽ:

- potřebujete znát názor většího množství osob
- se chcete zeptat na více otázek zároveň
- chcete získat strukturovaná data

NEHODÍ SE, KDYŽ:

- máte jednu nebo několik spíše konkrétních otázek (bude stačit anketa)
- potřebujete znát názory do hloubky (použijeme raději rozhovory nebo focus group)²⁰

Dotazník nám umožňuje získat kvantitativní data ve strukturované podobě, které můžeme dále snadno zpracovávat. Ve školním prostředí jej můžeme využít například pro zjišťování názorů rodičů (a získaná tvrzení pak prohloubit například během focus group s vybranými rodiči.) Dotazníky je možné vyplňovat fyzicky (sami respondenti nebo za účasti tazatele), nebo vytvořit online dotazník v jednom z dostupných nástrojů, ze kterých má většina základní bezplatnou verzi, která pro účely výzkumu v rámci školy postačí²¹.

NĚKOLIK NÁSTROJŮ PRO ON-LINE DOTAZNÍKY:

1. Google Forms: <https://www.google.cz/intl/cs/forms/about/>
2. Survio: www.survio.com
3. Click 4 Survey: <https://www.click4survey.cz/>
4. Vyplň to: <https://www.vyplnto.cz/>

JAK POSTUPOVAT:

1. Připravte otázky pro respondenty. Měly by být jasné, srozumitelné a neobsahovat cizí slova.
2. Zamyslete se nad vzorkem tazatelů. Jelikož se jedná o kvantitativní data, měl by být reprezentativní (například zastupovat rodiče žáků prvního i druhého stupně, přesně tak jak to odpovídá počtu žáků na vaší škole).
3. Rozhodněte se pro vhodnou metodu sběru dat, například vemte v potaz, zda budou mít všichni respondenti možnost vyplnit online dotazník.
4. Pro vyplnění online dotazníku je nutné zaslat všem respondentům správný odkaz. Máte k dispozici aktuální e-mailové adresy? Pro zaslání e-mailu většímu počtu osob se vyplatí použít vhodné nástroje (např. MailChimp nebo SmartEmailing).
5. Zpracujte výsledky do grafů, tabulek či infografik²².

²⁰ <http://libdesign.kisk.cz/metody/dotazniky>

²¹ <https://tatulda.cz/nastroje-pro-online-dotaznik/>

²² <http://libdesign.kisk.cz/metody/dotazniky>

TIPY & TRIKY:

1. U dotazníků je ze všech metod téměř největší riziko, že dotazovaný otázkám neporozumí. Na formulaci a srozumitelnosti otázek si dejte obzvláště záležet.
2. Nechte si dostatek času, abyste naformulované otázky nechali přečíst někomu „zvenku“ a pobavte se s ním, zda všem otázkám porozuměl. Klidně s ním vyzkoušejte vyplnění dotazníku nanečisto.
3. Jsou pro všechny vaše respondenty vhodné online nástroje? Nebylo by pro někoho lepší například vytištěný dotazník nebo dotazník vyplňovaný tazatelem?

POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHovor:

POMŮCKY:

tužka, papír, chytrý telefon s nahráváním nebo diktafon

ČAS:

60 – 90 minut na jednoho dotazovaného

POČET OSOB:

4 – 15 dotazovaných (jednotlivě)

POUŽIJEME, KDYŽ:

- chceme zjistit reálné potřeby a přání dotazovaných
- potřebujeme identifikovat, v čem je problém a proč
- potřebujeme pochopit zjištění z kvantitativních šetření (například dotazníků)

NEHODÍ SE, KDYŽ:

- chceme získat jednorázový přehled o názorech dotazovaných (k tomu používáme spíše dotazník nebo anketu)
- potřebujeme, aby dotazovaný kreativně během rozhovoru docházel k řešení různých problémů (pro to je lepší využít metodu focus group)²³

Rozhovor je nejpřirozenějším způsobem, jak získat informace. Pro účely výzkumu ve školách se nejlépe hodí **polostrukturnovaný rozhovor**. V něm stanovíte okruh témat, která je nutná probrat, ale zároveň dáváte dotazovanému možnost, aby určil jejich důležitost²⁴. Na rozdíl od dotazníku nebo uzavřených otázek, na které se většinou odpovídá jednoslovně, umožňuje polostrukturnovaný rozhovor, snadno ověřit, zda dotazovaný porozuměl položeným otázkám, dotazovaný může projevit subjektivní pohledy a názory, navrhnout možné vztahy a souvislosti a pokládané otázky snadno vztáhnout ke své aktuální situaci²⁵.

Otázky v kvalitativním interview by měly být skutečně otevřené, neutrální, citlivé a jasné. Základní snahou při vymýšlení otázek je minimalizovat vnucování určitých odpovědí samou formulací otázky.

Hend, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: 2005, str. 169

JAK POSTUPOVAT:

1. Vypracujte si okruh témat, které chcete s dotazovaným probrat. Dejte je určitě přečíst někomu dalšímu, ideálně z obdobné skupiny, třeba učiteli z jiné školy a zahrňte jeho zpětnou vazbu.
2. Rozhovor by měl trvat zhruba 60 až 90 minut. Počítejte s tím, že 10 – 15 minut zabere vzájemné představení, představení výzkumu a úvodní navázání důvěry. Ujistěte dotazovaného o anonymitě případně o možnosti rozhovor autorizovat.
3. Postupujte od jednodušších, neproblematických témat ke složitějším. Ptejte se nejdříve na fakta týkající se například každodenního fungování školy atd. Citlivá a kontroverzní témata nechte nakonec.
4. Snažte se rozhovor ukončit v optimistickém a pozitivní duchu, ptejte se na přání, doporučení.
5. Nechte si prostor i pro shrnutí rozhovoru, zpětnou vazbu dotazovaného, případně na zodpovězení otázek²⁶.

²³ <http://libdesign.kisk.cz/metody/hlubkovy-rozhovor>

²⁴ https://www.lepsisocialnisluzby.cz/frontend/storage/files/HCD_v_socialnich_sluzbach.pdf str.34

²⁵ Hend, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: 2005, str. 166

²⁶ https://www.lepsisocialnisluzby.cz/frontend/storage/files/HCD_v_socialnich_sluzbach.pdf str. 34

TIPY & TRIKY:

1. Doptávejte se na detaily a podrobnosti, nechte si například popsat postup nebo běžný pracovní den či vyučovací hodinu.
2. Nespoléhejte na vlastní porozumění a ptejte i na otázky, na které si myslíte, že znáte odpověď. Nepředpokládejte, že rozumíte všemu.
3. Všimněte si neverbálních signálů i „nevyrčeného“, například jakým tématům se dotazovaný vyhýbá.
4. Někdy je mnohem lepší než profesionální diktafon použít aplikaci pro záznam zvuku na mobilním telefonu. Vzhledem k tomu, že během většiny našich hovorů máme na stolech položené mobilní telefony, často se stane, že jej dotazovaný přestane vnímat a mnohem snadněji se uvolní.
5. Je téměř pravidlem, že ty nejzajímavější informace a nejtrefnější poznámky zazní až po skončení nahrávání. Požádejte dotazovaného o svolení si poznámku zapsat nebo ještě chvíli nahrávat.

Projektivní techniky:

Někdy se v rozhovoru objeví citlivá či kontroverzní témata, otázky, na které se dotazovaným špatně odpovídá, „nenachází slova“ či upadají do společensky přijatelných frází, je možnost využít techniky nepřímého dotazování tzn. „projektivní techniky“.

- **Projektivní dotazování:** ve chvíli, kdy mají dotazování kritizovat něco, s čím nesouhlasí, hodnotit své kolegy nebo pracovní podmínky, mají strach mluvit otevřeně. Často pomůže otázku naformulovat obecněji a nevtahovat ji přímo k dotazovanému. „Co si o tom myslí ostatní kolegové?“ „Funguje všechno tak jak má? V čem se dějí nejčastěji chyby?“
- **Projektivní fotografie:** pomocí fotografií je možné lépe popsat osobní preference nebo nevědomé motivy. Je nutné si připravit 12 – 15 fotografií vyjadřujících různé typy osobností (společenský/ individualistický, introverti/extroverti, optimističtí/ starostliví, aktivní/pasivní) a to přibližně ve věku cílové skupiny. Mužům předkládáme fotky s muži, ženám zas se ženami²⁷. Pro získání fotografií je možné použít bezplatné fotobanky například www.unsplash.com nebo <https://pixabay.com>

K projektivnímu dotazování lze používat různé druhy obrázků. Mohou to být fotografie z novin a časopisů, karty ze stolních her. V Multikulturním centru Praha používáme například kartičky ze společenské hry Dixit. Aktivita s kartičkami se dá velmi vhodně použít k „prolomení ledů“ na začátku polostrukturovaného rozhovoru. Dotazovaný si může vybrat kartičku, která popisuje jeho aktuální náladu, nejlépe vystihuje jeho samého atd.

²⁷ https://www.lepsisocialnisluzby.cz/frontend/storage/files/HCD_v_socialnich_sluzbach.pdf, s. 41.

TYPY OTÁZEK PŘI POUŽÍVÁNÍ PROJEKTIVNÍCH FOTOGRAFIÍ:

- 1.** Podívejte se prosím na tyto fotografie a vyberte osobu, která vám je nejsympatičtější, která by měla být váš nový kolega/nová kolegyně. Proč jste si ji vybral/a?
- 2.** Co byste mu/jí řekli, kdyby se ucházel o místo na vaší škole?
- 3.** Na co by se měla těšit?
- 4.** Z čeho by naopak měl/a mít obavy?
- 5.** Co si myslíte, že by mu/jí na vaší škole přišlo jiné než na ostatních školách?
- 6.** Co z toho by se mu/jí líbilo?
- 7.** A co by naopak chtěl/a změnit nebo vylepšit?

FOCUS GROUP:

POMŮCKY:

tužka a papír, diktafon (případně videokamera), scénáře, zasedací místnost, občerstvení

ČAS:

90 až 120 minut

POČET OSOB:

8 – 12 dotazovaných

POUŽIJEME, KDYŽ:

- zjišťujeme názory na jakýkoliv problém či situaci ve škole
- potřebujeme rozšířit a ověřit informace, které vám vyplynuly například z dotazníku
- chceme získat názory na řešení určitého problému a zároveň poznat dynamiku vztahů ve skupině

NEHODÍ SE, KDYŽ:

- potřebujeme reprezentativní názor co největšího počtu uživatelů (k tomu se hodí dotazník)
- potřebujeme zjistit názory mnoha cílových skupin²⁸

Focus group neboli skupinová (ohnisková) diskuze vychází ze stejných předpokladů jako polostrukturovaný rozhovor, ale odehrává se za přítomnosti moderátora ve více osobách.

„Zkušenosti ukazují, že při dobře vedené skupinové diskusi se uvolňují racionalizační schémata a psychické zábrany a diskutující snadněji odhalují své postoje a způsoby jednání, své myšlení a pocity v běžném životě. Subjektivní významové struktury vznikají v sociální interakci. Skupinová diskuse je proto vhodná pro odhalení obsahů veřejného mínění a kolektivních postojů.“

Hend, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: 2005, str. 182

Účastníky focus group lze zvolit uměle, například podle kritérií výzkumného záměru, nebo použít již existující skupiny (v našem případě například sborovnu nebo osazenstvo kabinetu). Výhoda přirozené skupiny je v tom, že diskuze vychází ze společných, sdílených významových vzorců. Na moderátora to ale zároveň klade vyšší požadavky, kdy se musí doptávat na významy toho, co účastníci diskuze považují za automatické a samozřejmé.

JAK POSTUPOVAT:

Příprava:

1. Vytvoření seznamu okruhů/otázek
2. Sestavení a pozvání účastníků diskuze
3. Zajištění vhodné zasedací místnosti, občerstvení, záznamového zařízení

Organizace:

1. Příchod minimálně 30 minut před začátkem
2. Uspořádání místnosti, příprava občerstvení
3. Příprava informovaných souhlasů a dalších materiálů

²⁸ <http://libdesign.kisk.cz/metody/focus-group>

Zahájení:

1. Představení výzkumníka (případně asistenta), vzájemné představení účastníků výzkumu (což v případě např. kolektivu ze sborovny pochopitelně není třeba)
2. Představení účelu výzkumu a focus group
3. Vysvětlení základních pravidel focus group, domluva na formě oslovování
4. Vysvětlení, rozdání a podepsání informovaného souhlasu²⁹

ZÁKLADNÍ PRAVIDLA FOCUS GROUP:

1. Chceme, aby vždy mluvil jen jeden z vás
2. Neexistuje správná ani špatná odpověď. Vše je pro nás zajímavé
3. Nebojte se s někým polemizovat nebo nesouhlasit, jde nám i o věci, na které panují rozdílné názory.

Průběh diskuze:

1. Aktivita pro prolomení ledů (například vybrat obrázek nebo kartu Dixit, co popisuje aktuální náladu účastníka, nebo vyjadřuje vztah k tématu) „Vybrala jsem si tuhle kartu s holčičkou. Nějak z ní cítím samotu a tak si občas připadám v kolektivu.“
2. Základní popud – například krátké video, přečtení textu, představení základních tezí nebo předpokladů o diskutovaném tématu. „Podíváme se teď společně na kousek reportáže o finských školách. Zkuste se zamyslet a představit si, co z toho by mohlo fungovat i na vaší škole.“ Moderátor nechá účastníky co nejvolněji diskutovat a tuto diskusi ovlivňuje co nejméně.
3. Další podněty a argumenty – v případě, že se téma již vyčerpá, nadnáší moderátor další podněty, které je potřeba prodiskutovat.
4. Závěr a metadiskuze – každý účastník má možnost svými slovy uzavřít a shrnout diskusi, následuje metadiskuze o dojmech a postřezích z proběhlé skupinové diskuze³⁰.

TIPY & TRIKY:

1. Jedním z klíčových úkolů moderátora je dávat pozor, zda v diskusi mají všichni stejný prostor se vyjádřit. Musí „krotit“ dominantní účastníky diskuze a povzbuzovat ty „zakřiknuté“.
2. Osvědčil se i „tichý pozorovatel“ například asistent výzkumníka, který sleduje skupinovou dynamiku, nápadná gesta, mimiku a jiné neverbální projevy účastníků a další zvláštnosti skupinové diskuze.
3. Pokud je to možné, zvedněte účastníky na chvíli ze židlí – nechte je třeba napsat něco na flip-chart.³¹

²⁹ Hend, Jan, Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: 2005, str. 182

³⁰ Hend, Jan, Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: 2005, str. 182

³¹ <https://100metod.cz/post/45757084845/18-focus-group>

CHECK-LIST VYBRANÝCH ASPEKTŮ DEMOKRATICKÉ KULTURY NA ŠKOLÁCH

V tomto check listu jsou definovány oblasti k evaluaci – oblast žáci a studenti, oblast učitelé a vedení školy, oblast rodiče a komunita. Pro doplnění celého modelu byla zařazena ještě čtvrtá oblast (oblast škola), která se věnuje především otázkám uspořádání prostoru školy jako důležitému faktoru demokratických institucí. V rámci každé oblasti byly následně vymezeny specifické otázky zaměřující se na jednotlivé aspekty fungování školy a potřeby aktérů vzdělávacího procesu. Ke každé otázce byly poté přiřazeny deskriptory popisující úroveň demokratické kultury (nízká, střední a vysoká míra DK). Použité deskriptory vycházejí opět z referenčního rámce KDK a jsou adaptovány na české prostředí.

TIP

Tento check-list je možné používat jako samostatný evaluační nástroj, ale také je možné se jím nechat inspirovat při přípravě okruhů či otázek pro kvalitativní výzkum (viz kapitola **Jak vyhodnotit demokratické klima školy**).

Má škola žákovský parlament či jiný podobný orgán reprezentující zájmy žáků?

nízká míra DK Ne, škola žádný podobný orgán nemá.

střední míra DK Ano, škola takový orgán má, ale nefunguje tak, jak by měl.

vysoká míra DK Ano, škola takový orgán má a vše funguje, jak má.

Mají žáci možnost aktivně se zapojit do výuky?

nízká míra DK Ne, případně jen občas formou zapojení se do aktivity připravené učitelem.

střední míra DK Ano, často, ale většinou jen formou zapojení se do aktivity připravené učitelem.

vysoká míra DK Ano, žáci se mohou zapojit aktivně i do plánování výuky a evaluace.

Mají žáci možnost zapojit se do chodu školy?

nízká míra DK Ne, případně jen občas formou zpětné vazby, hodnocení výuky a podobně.

střední míra DK Ano, žáci mají možnost podávat podněty ke zlepšení různých aspektů školy.

vysoká míra DK Ano, žáci mají možnost podávat podněty ke zlepšení různých aspektů školy a jsou zapojeni do rozhodovacích procesů ve škole.

Mají žáci možnost zapojit se do komunitního dění v okolí školy?

nízká míra DK Ne, veškeré vzdělávací aktivity jsou koncentrovány do prostoru školy (fyzicky i v přeneseném smyslu slova).

střední míra DK Ano, ale účast je spíše pasivní (exkurze do okolí, účast na komunitních akcích atd.).

vysoká míra DK Ano, studenti se aktivně zapojují do komunitních projektů a snaží se prosadit změny ve vybraných oblastech (aktivní podpora charitativních organizací, účast na ochraně životního prostředí, uspořádání komunitního festivalu atd.).

Mají žáci se specifickými vzdělávacími potřebami přístup k potřebným podpůrným opatřením?

nízká míra DK Ne, poskytovaná podpora neodpovídá reálným potřebám žáků.

střední míra DK Ano, ale existují oblasti, kde by bylo potřeba situaci zlepšit (kvalifikace asistentů pedagoga, školení pro pedagogy atd.).

vysoká míra DK Ano, poskytovaná podpora odpovídá reálným potřebám žáků.

OBLAST UČITELÉ A VEDENÍ ŠKOLY

Podílí se vedení školy na vytváření bezpečného prostředí a demokratického klimatu na škole?		
nízká míra DK	Ne, vedení školy se soustředí primárně na administrativní úkoly spojené s chodem školy.	☐
střední míra DK	Ano, částečně. Pokud je nějaký problém, například konflikt, snaží se ho vedení školy vyřešit.	☐
vysoká míra DK	Ano. Vedení školy se aktivně snaží vytvářet lepší klima na škole (podpora pedagogů, žáků i nepedagogického personálu atd.).	☐
Dochází k aktivní spolupráci učitelů a vedení školy v otázkách organizace a chodu školy a výuky?		
nízká míra DK	Ne, vzájemná spolupráce nejde nad rámec zákonných povinností. Vedení školy se soustředí na administrativu, učitelé na výuku.	☐
střední míra DK	Ano, v některých otázkách učitelé a vedení školy aktivně spolupracuje, ale nejedná se o systematický přístup (nejsou jasně vymezená pravidla).	☐
vysoká míra DK	Ano, učitelé a vedení školy aktivně spolupracují a spolupráce je zakotvena v některém z oficiálních dokumentů školy.	☐
Je vzájemná komunikace všech aktérů založená na respektu a demokratických hodnotách?		
nízká míra DK	Ne, komunikace je založena spíše na mocenských vztazích a oficiální hierarchii nadřízený–podřízený.	☐
střední míra DK	Ano, částečně, ale například při řešení konfliktních situací je stále prostor ke zlepšení.	☐
vysoká míra DK	Ano, aktéři se při vzájemné komunikaci řídí principy demokratického dialogu (škola má například i vypracovaný manuál pro zvládání stresu a konfliktních situací).	☐
Je komunikace pedagogů a vedení školy se žáky konsistentní a férová?		
nízká míra DK	Ne, v komunikaci zaměstnanců školy směrem k žákům dochází k projevům diskriminace a jiným problematickým jevům.	☐
střední míra DK	Ano, ve většině případů je komunikace zaměstnanců školy směrem k žákům konsistentní a férová, ale žáci nedostávají moc prostoru komunikovat s učiteli a vedením školy mimo výuku.	☐
vysoká míra DK	Ano, komunikace zaměstnanců školy směrem k žákům je konsistentní a férová, a učitelé a vedení školy aktivně podporují možnost žáků svobodně se vyjádřit i mimo výuku.	☐
Mají pedagogové a vedení školy prostor a příležitosti pro osobní a profesní rozvoj?		
nízká míra DK	Ne, prostor pro osobní a profesní rozvoj neexistuje nebo je minimální.	☐
střední míra DK	Ano, pedagogové i vedení školy mají například možnost účastnit se vzdělávacích kurzů atd., pokud sami projeví zájem.	☐
vysoká míra DK	Ano, vedení školy aktivně podporuje profesní i osobní rozvoj všech zaměstnanců školy.	☐

OBLAST RODIČE A KOMUNITA

Mají rodiče možnost zapojit se do organizace výuky?

nízká míra DK	Ne, rodiče nemají s výukou nic společného.	☐
střední míra DK	Ano, rodiče se mohou zapojit do některých výukových aktivit (výlety, prezentace na vybraná témata atd.).	☐
vysoká míra DK	Ano, rodiče se mohou zapojit aktivně i do plánování výuky a evaluace (spolurozhodují o tom, co a jak se ve škole bude učit).	☐

Mají rodiče možnost zapojit se do chodu školy?

nízká míra DK	Ne, případně jen občas formou zpětné vazby a podobně.	☐
střední míra DK	Ano, rodiče mají možnost podávat podněty ke zlepšení různých aspektů školy.	☐
vysoká míra DK	Ano, rodiče mají možnost podávat podněty ke zlepšení různých aspektů školy a jsou zapojeni do rozhodovacích procesů ve škole.	☐

Spolupracuje škola s organizacemi z okolí, které se podílí na komunitním dění (neziskové organizace, místní samosprávy, sportovní kluby, muzea, galerie, domovy důchodců atd.)?

nízká míra DK	Ne, na škole neprobíhá žádná forma spolupráce s podobnými organizacemi.	☐
střední míra DK	Ano, škola s podobnými organizacemi spolupracuje v oblasti vzdělávání žáků (žáci do organizací chodí na exkurze, zástupci organizací jsou zváni do výuky atd.).	☐
vysoká míra DK	Ano, škola s podobnými organizacemi spolupracuje i nad rámec vzdělávání žáků (žáci se aktivně zapojují do projektů organizací, mají možnost ovlivnit dění na komunitní úrovni).	☐

Má komunita možnost zapojit se do chodu školy?

nízká míra DK	Ne, případně jen občas formou zpětné vazby od zástupců komunity a podobně.	☐
střední míra DK	Ano, zástupci komunity mají možnost podávat podněty ke zlepšení různých aspektů školy.	☐
vysoká míra DK	Ano, zástupce komunity mají možnost podávat podněty ke zlepšení různých aspektů školy a jsou zapojeni do rozhodovacích procesů ve škole.	☐

Existuje v rámci školy podpora pro vzájemnou komunikaci a setkávání pedagogů, vedení školy, žáků, rodičů a zástupců komunity? Pokud ano, v jaké formě?

nízká míra DK	Ne, aktivní podpora vzájemné komunikace a setkávání v rámci školy neprobíhá.	☐
střední míra DK	Ano, vzájemná komunikace a setkávání mají v rámci školy podporu, ale probíhají spíše na oficiální úrovni (zasedání školské rady, žákovského parlamentu atd.).	☐
vysoká míra DK	Ano, vzájemná komunikace a setkávání mají v rámci školy podporu, a aktéři mají možnost setkávat se jak na oficiální úrovni, tak i při různých společenských událostech.	☐

OBLAST ŠKOLA

Je otázka rozvoje demokratických kompetencí zakotvena ve formálních dokumentech školy?

nízká míra DK	Ne, otázka demokracie nebo rozvoje demokratických kompetencí ve školních dokumentech není.	
střední míra DK	Ano, ve školních dokumentech je zmíněna podpora demokratických hodnot a rozvoje demokratických kompetencí, ale není stanovena žádná konkrétní strategie rozvoje.	
vysoká míra DK	Ano, ve školních dokumentech je zmíněna aktivní podpora demokratických hodnot a rozvoje demokratických kompetencí, a dokumenty zahrnují také konkrétní strategii rozvoje.	

Komunikuje škola demokratické hodnoty navenek? Jak vypadají webové stránky školy a sociální média?

nízká míra DK	Na webových stránkách ani sociálních médiích (pokud je škola má) není žádná zmínka o hodnotových východiscích školy. Stránky jsou zaměřeny spíše na formality.	
střední míra DK	Na webových stránkách a sociálních médiích (pokud je škola má) je zmíněna podpora demokratických hodnot a rozvoje demokratických kompetencí, ale nejsou uvedeny žádné konkrétní příklady, projekty atd.	
vysoká míra DK	Na webových stránkách a sociálních médiích (pokud je škola má) je zmíněna podpora demokratických hodnot a rozvoje demokratických kompetencí, a jsou zde uvedeny i příklady dobré praxe, úspěšné projekty atd.	

Jak vypadají vnější prostory školy?

nízká míra DK	Zvnějšku působí prostor školy spíše uzavřeně (je ohraničený těžkým plotem, uzavřenou bránou, v okolí není žádná zeleň, budova není nijak vyzdobená, škola vizuálně působí izolovaně od okolního prostředí).	
střední míra DK	Architektonicky působí budova a okolí školy izolovaně od okolního prostředí (je ohraničená plotem, uzavřenou bránou atd.), ale jsou zde k vidění prvky, které prostor oživují (zeleň a květiny, malba na fasádě atd.).	
vysoká míra DK	Škola působí na první pohled otevřeně, fyzické bariéry jsou použité jen v nejnútnejších případech (kolem hřiště atd.). Prvky oživující prostor školy jsou jeho nedílnou součástí (zeleň a květiny, lavičky, výzdoba budovy atd.).	

Jak vypadají vnitřní prostory školy?

nízká míra DK	V budově se téměř neobjevují prvky oživující prostory školy (dekorace a výrobky žáků, barevné prvky, květiny, studijní koutky atd.).	
střední míra DK	V budově školy jsou k vidění prvky oživující prostor (dekorace a výrobky žáků, barevné prvky, květiny, studijní koutky atd.), přičemž jejich instalaci mají na starost učitelé a další zaměstnanci školy.	
vysoká míra DK	Prvky oživující prostor školy jsou jeho nedílnou součástí (dekorace a výrobky žáků, barevné prvky, květiny, studijní koutky atd.) a na jejich výběru a instalaci se podílí i žáci, případně další aktéři.	

Je ve škole k dispozici místo pro setkávání mimo výuku?

nízká míra DK	Ne, ve škole žádný takový prostor není (maximálně je pro učitele vyhrazena sborovna).	
střední míra DK	Ano, učitelé mají své oddělené místo pro setkávání (sborovna, kuchyňka atd.) a žáci také (společenská místnost, knihovna atd.).	
vysoká míra DK	Ano, ve škole je vyhrazen společný prostor pro setkávání žáků z různých ročníků, učitelů i vedení školy (společenská místnost, kuchyňka, knihovna atd.).	

JAK PRACOVAT S TÉMATEM DEMOKRACIE VE VÝUCE?

Následující podkapitoly této publikace přináší čtyři konkrétní příklady práce s tématem demokracie ve výuce. Cvičení postupují od spíše abstraktnějšího pojetí demokracie až k jejím velmi konkrétním projevům, a tvoří tak jakýsi ucelený balíček, jehož cílem je posunout se od vnímání demokracie jako teoretického odlidštěného konceptu až po přijetí demokratických hodnot jako nedílné součásti našich každodenních životů. Soubor cvičení lze tedy po částech použít například v průběhu školního roku, ale je také samozřejmě možné využít jen vybrané aktivity.

Zatímco celoškolský přístup musí logicky zahrnovat více aktérů, ve své třídě mají pedagogové nejvíce kontroly nad vzdělávacími procesy. Pokud tedy z evaluace školy vyplývá, že by bylo vhodné posilovat KDK, a zároveň vedení školy nechce slyšet o vytvoření celoškolské strategie, mají pedagogové možnost začít (nebo pokračovat) u sebe. A kdo ví, možná, že inspirujete i další kolegy, což nakonec může vést i k postupnému přelévání demokratických témat do celého chodu školy.

Pedagogické přístupy, které rozvíjejí KDK, "zapojují žáky po kognitivní i emoční stránce a skrze jejich vlastní zkušenosti a zážitky" (COE, 2018c, s.27). Důležitým aspektem výuky pak je umožnění žákům aktivně objevovat informace a vědomosti, hledat řešení složitých úkolů, kriticky analyzovat a reflektovat předkládané a získané informace, porovnávat známé a neznámé, a spolupracovat s ostatními (COE, 2018c, s.28-29). Autoři referenčního rámce KDK rozdělují metody a přístupy do dvou hlavních kategorií – metody a přístupy orientované na obsah výuky a ty orientované na procesy ve vzdělávání. Jak napovídá samotný název této publikace, téma demokracie není (nebo by nemělo být) jen výsadou občankářů. Ačkoliv v současném pojetí kurikula se oblast demokracie, lidských práv, aktivního občanství a podobných témat pojí právě s výchovou k občanství, minimálně níže popsané metody a přístupy orientované na procesy ve vzdělávání přímo vybízí k aplikaci i v rámci jiných předmětů. Ani metody a přístupy orientované na obsah výuky se ovšem nemusí objevovat jen v občanské výchově. Například různé aktivizační ice-breakery posilující spolupráci ve třídě mohou být použity v kterémkoliv předmětu.

Icebreakery jsou krátké aktivity, které příslovečně pomáhají „prolomit ledy“ na začátku setkání, lekce, workshopu atd. Dají se také použít i v průběhu vyučovací hodiny, v momentě, kdy se vám zdá, že vám žáci takřkají „usínají“.

BINGO:

Účastníci dostanou papír s tvrzeními a zadání zní:

Najděte ve svém týmu co nejrychleji osoby, které splňují následující podmínky, a požádejte je, aby se vám podepsaly do příslušného okénka tabulky.

POZOR! V každém políčku smí být jen jeden podpis a zároveň se žádný podpis nesmí v tabulce objevit více než jednou. Do políčka nechte podepsat toho, kdo:

- už byl mimo Evropu,
- pěkně zpívá,
- hraje na nějaký hudební nástroj,
- má nějaké domácí zvíře atd.

TIP: Tato aktivita se výborně hodí, když chcete zjistit zkušenosti žáků s nějakým konkrétním tématem nebo aktivitou.

Kdo má první vyplněnou celou tabulku, zakřičí „Bingo!“ a hra končí.

V češtině pak můžeme přispět k posilování KDK například skrze práci s texty, které se zabývají otázkami lidských práv, různými aspekty demokracie či sociálními tématy (porozumění textu, kritická analýza, psaná reflexe apod.). Zpestřením výuky může být i role-play (debata na vybrané aktuální téma – ochrana životního prostředí, genderové role ve společnosti atd.). V matematice můžeme využít různá demografická data jako podklady k matematickým příkladům či grafickým znázorněním, porovnávat situaci ve světě atd. V zeměpisu můžeme využít například příběhy migrantů k prozkoumání zemí jejich původu, tranzitních zemí a hostitelských zemí (ekonomický a politický systém, kulturní zvyklosti, topografie atd.) či se můžeme vydat zkoumat okolí školy a identifikovat různé geografické zajímavosti, strukturu obce apod.

(COE, 2018c, s.39-40).

METODY A PŘÍSTUPY ORIENTOVANÉ NA PROCESY VE VZDĚLÁVÁNÍ

- modelové chování (způsob, jakým učitelé komunikují a jednají)
- demokratické postupy ve třídě (způsob, jakým se ve třídě diskutuje a rozhoduje o nejrůznějších záležitostech)
- kooperativní vyučování (žáci ve výuce pracují v týmech, případně se na výuce podílí více učitelů)
- projektové vyučování (výuka probíhá v delším časovém horizontu a obvykle zahrnuje kombinované výukové metody)
- zážitkové vyučování (propojování teoretických znalostí a praktických dovedností v praxi skrze aktivní účast na vybrané aktivitě)

METODY A PŘÍSTUPY ORIENTOVANÉ NA OBSAH VÝUKY

- využití stávajícího kurikula (posilování KDK v rámci předmětu)
- týmové vyučování a průřezová témata (posilování KDK napříč předměty ve spolupráci s ostatními pedagogy)
- odkrývání 'skryté agendy' (reflexe stávající praxe na školách v oblasti zakořeněných praktik, které jsou v rozporu s hodnotami demokratické společnosti)

(COE, 2018c, s.29-41)

CO DEMOKRACIE ZNAMENÁ?

Mnoho lidí vnímá demokracii jako samozřejmost, někteří si myslí, že je to přežitek a musíme hledat jiný systém, někdo je přesvědčený o tom, že je demokracie to nejlepší, co můžeme mít a musíme se za ní postavit jako občané. Jedno je jisté – demokracii tvoří lidé a bez nich nemůže existovat. Součástí demokracie je i každý ze studentů ve vaší třídě, ať se již k celému konceptu staví kriticky, nebo ho vůbec nezajímá. V rámci tohoto cvičení se budou studenti bavit o tom, jaká demokracie je nebo může být. Skrze definice a citáty od různých autorů z různých oblastí a historických období budou studenti reflektovat vlastní vnímání demokracie. Tuto aktivitu můžete využít například jako úvodní hodinu k tématu v občanské výchově a navázat na ni vymezením základních principů demokracie, jejími projevy, kritikou atd. Stejně tak ji můžete použít v dějepise při probírání látky antického Řecka a Říma a sledovat, jak se koncept demokracie měnil v čase.

CÍLE:

- motivovat studenty k zamyšlení nad různými definicemi a významy demokracie
- upozornit na rozdíly ve vnímání konceptu demokracie v čase a místě, na úrovni států, ale i jednotlivců
- motivovat studenty k zamyšlení nad vlastním vnímáním významu demokracie
- dát studentům možnost diskutovat nad významem demokracie se spolužáky

CÍLOVÁ SKUPINA:

- žáci 7.-9. tříd základních škol/odpovídajících tříd víceletých gymnázií
- studenti středních škol/odpovídajících tříd gymnázií

POMŮCKY:

- vytištěné definice demokracie pro žáky

PŘEDMĚT:

- Občanská výchova
- Dějepis

PRŮŘEZOVÉ TÉMA:

- Osobnostní a sociální výchova (RVP ZV, RVP G)
- Výchova demokratického občana (RVP ZV)
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (RVP ZV, RVP G)

VZDĚLÁVACÍ OBLAST:

- Člověk a společnost (RVP ZV, RVP G)
- Člověk a jeho svět (RVP ZV)

ČASOVÝ ROZSAH:

- 30 minut

STRUKTURA AKTIVITY:

- 10 minut Rozdejte studentům definice demokracie/citáty od autorů z různých oborů a období a vyzvěte je, aby si je přečetli, zamysleli se nad nimi a očíslovali je podle toho, se kterou definicí souhlasí nejvíc (1) a se kterou nejméně (10).
- 10 minut Vyzvěte studenty, aby svou volbu diskutovali se spolužáky ve skupinkách (4-5 lidí).
- 10 minut Diskutujte výsledky v celé třídě. Měli všichni na prvním místě stejnou definici? Shodli se všichni ve skupinkách na stejném pořadí? Zkuste si na tabuli vytvořit vlastní definici demokracie. Diskutujte, proč se naše vnímání demokracie může lišit od ostatních, a co jsou základní pilíře demokracie, které jsou stejné pro všechny.

NA CO SI DÁT POZOR:

Při práci s citáty slavných je třeba brát v potaz to, že se jedná o zjednodušená a zkrácená tvrzení, často vytržená z kontextu, a nemohou tedy v plné šíři reprezentovat názory přisuzovaného autora. Podobné citace tedy slouží spíše k reprezentaci šíře názorů na dané téma. Na začátku aktivity se také ujistěte, že všichni žáci vybraným citátům a definicím rozumí.

KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU:

Který z následujících citátů na téma demokracie je vám nejbližší a proč? Se kterým souhlasíte, a se kterým naopak vůbec ne? Označte si citáty na škále od 1 (nejvíc souhlasím) do 10 (vůbec nesouhlasím) a diskutujte se spolužáky, s jakým citátem nejvíce souhlasí oni a z jakého důvodu.

"DEMOKRACIE JE HLEDÁNÍM
MINIMA POVINNOSTÍ A MAXIMA SVOBODY."

VÁCLAV BĚLOHRADSKÝ

"ALE K ČEMU JE SVOBODA,
NE-LI K TOMU, ABY SES ANGAŽOVAL."

JEAN-PAUL SARTRE

"NEJLEPŠÍ ARGUMENT PROTI DEMOKRACII JE
PĚTMINUTOVÝ ROZHOVOR S PRŮMĚRNÝM VOLIČEM."

WINSTON CHURCHILL

"DEMOKRACIE SE NEBUDUJE
SESTUPOVÁNÍM ELIT NA ÚROVEŇ DAVU,
ALE POVZNÁŠENÍM DAVU NA ÚROVEŇ ELIT."

GUSTAVE LE BON

"ZÁKLADEM DEMOKRATICKÉHO
STÁTU JE SVOBODA."

ARISTOTELES

"ŘÍKÁ SE, ŽE DEMOKRACIE JE NEJHORŠÍ
ZPŮSOB VLÁDY, S VÝJIMKOU VŠECH OSTATNÍCH,
KTERÉ JSME VYZKOUŠELI."

WINSTON CHURCHILL

"MÁ-LI NAŠE DEMOKRACIE SVÉ
NEDOSTATKY, MUSÍME PŘEKONÁVAT TY
NEDOSTATKY, ALE NE PŘEKONÁVAT DEMOKRACII."

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

"DEMOKRACII DĚLAJÍ DEMOKRATI
A LEPŠÍ DEMOKRACII LEPŠÍ DEMOKRATI."

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

JAKÁ JE DNEŠNÍ DEMOKRACIE?

Co všechno víme o demokracii? Jaká je dnešní demokracie? Je nám blízká, nebo naopak máme pocit, že se nás netýká a jedná se o nějaký vzdálený koncept, o kterém diskutují jen politici, a do kterého nemáme co mluvit? Mluví o demokracii lidé v našem okolí? Co o demokracii slýcháme? V rámci tohoto cvičení se studenti pokusí vyjádřit postoje naší společnosti k demokracii, stejně jako svoje vlastní vnímání. Tato aktivita je vhodná na začátek hodiny k tématu demokracie jako brainstorming či může sloužit jako shrnutí probírané látky z minulé hodiny. Tuto aktivitu můžete využít například jako úvodní hodinu k tématu v občanské výchově a navázat na ni vymezením základních principů demokracie, jejími projevy, kritikou atd.

CÍLE:

- shrnout a vzájemně sdílet dosavadní vědomosti studentů na téma demokracie (co o demokracii víme?)
- motivovat studenty k zamyšlení nad vnímáním demokracie naší společnosti (jaká je obecná nálada a názor na demokracii?)
- motivovat studenty k zamyšlení nad vnímáním demokracie v našem každodenním životě (týká se nás demokracie?)
- motivovat žáky k vyjádření vlastního názoru (co si myslím o demokracii a proč?)
- zaktivizovat studenty (pohybové cvičení)

CÍLOVÁ SKUPINA:

- žáci 7.-9. tříd základních škol/odpovídajících tříd víceletých gymnázií
- studenti středních škol/odpovídajících tříd gymnázií

POMŮCKY:

- kartičky s vyznačenými odpověďmi, které se mohou položit na podlahu
- tabuli nebo flipchart

PŘEDMĚT:

- Občanská výchova

PRŮŘEZOVÉ TÉMA:

- Osobnostní a sociální výchova (RVP ZV, RVP G)
- Výchova demokratického občana (RVP ZV)
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (RVP ZV, RVP G)

VZDĚLÁVACÍ OBLAST:

- Člověk a společnost (RVP ZV, RVP G)
- Člověk a jeho svět (RVP ZV)

ČASOVÝ ROZSAH:

25 minut

STRUKTURA AKTIVITY:

5 minut	Brainstorming. Vyzvěte studenty, aby sdíleli vše, co o demokracii vědí, a vše, co je k tématu napadne. Může se jednat o historická data, pilíře demokracie, kritiku demokracie, současný diskurz ve společnosti atd. Zapisujte si vše v bodech na tabuli/flipchart. Tuto součást aktivity můžete použít k zopakování probrané látky nebo jen obecně k vymezení základních faktů o demokracii. K zapsaným bodům se můžete vrátit později ve výuce či je využít k závěrečné diskuzi.
15 minut	Názorová škála. Tato součást aktivity vyžaduje pohyb žáků v prostoru třídy, případně je možné přesunout se na chodbu či ven. Připravte si sérii otázek a ke každé otázce několik možných odpovědí. Některé otázky mají pouze škálu ano-ne (podle toho, do jaké míry s tvrzením studenti souhlasí nebo nesouhlasí), některé otázky mají více otevřených odpovědí. Přečtete studentům první otázku a odpovědi napsané na papíře rozmístíte do různých částí prostoru. Ujistěte se, že si studenti pamatují, kde se nachází která odpověď a vyzvěte je, aby se v prostoru přesunuli tak, aby jejich pozice nejvíce odpovídala jejich názoru – nemusí stát přímo u odpovědi, ale například mezi dvěma možnostmi, které jim jsou nejbližší. Až ustane pohyb studentů, dejte jim prostor vysvětlit, proč si vybrali právě tu kterou pozici. Následně dejte studentům možnost změnit svou pozici, pokud některý z argumentů jejich spolužáků změnil jejich názor. Takto proces opakujte až do vyčerpání otázek nebo časového limitu. Tuto aktivitu můžeme použít k reflexi osobních názorů studentů, podpoře aktivního naslouchání názorům druhých, uvědomění si své pozice v kolektivu, ale například i širšího vnímání demokracie společností.
5 minut	Reflexe. Dejte studentům možnost reflektovat, co jim aktivita přinesla, čím pro ně byla přínosná a v čem byla složitá.

NA CO SI DÁT POZOR:

Ve fázi aktivity, kdy budou mít studenti prostor k vysvětlení důvodu proč si vybrali právě svoje konkrétní místo na názorové škále, budete muset zaujmout pozici moderátora diskuze a dbát na to, aby studenti dodržovali principy demokratického dialogu – možnost vyjádřit svůj názor v bezpečném prostředí, respekt k názoru druhých, slušné vyjadřování atd. Už ze samotného pojetí aktivity vyplývá, že se ve třídě objeví různé názory, a je možné, že v některých momentech z toho důvodu dojde k vypjatější atmosféře. Zkuste studentům vysvětlit, že právo na odlišný názor je součástí demokracie a že to automaticky neznamená, že náš názor je špatný.

Otázky a odpovědi musíme volit opatrně. Podle kontextu (věk a zkušenosti studentů, jak moc se kolektiv zná atd.) můžeme zvolit jednodušší či kontroverznější otázky a pozměňovat tak cíle i průběh aktivity.

KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU:

MOŽNÉ OTÁZKY A NAVRHOVANÉ ODPOVĚDI:

Máme v České republice demokracii?

- ANO
- NE

Doplňující otázka pro diskuzi: Proč si myslíte, že ano či ne?

Měli bychom v České republice chtít demokracii?

- ANO
- NE

Doplňující otázka pro diskuzi: Proč si myslíte, že bychom demokracii chtít měli nebo neměli?

Máme demokracii v naší škole?

- ANO
- NE

Doplňující otázka pro diskuzi: Proč si myslíte, že demokracii ve škole máme nebo nemáme?

Měli bychom ve škole chtít demokracii?

- ANO
- NE

Doplňující otázka pro diskuzi: Proč si myslíte, že bychom demokracii ve škole chtít měli nebo neměli?

Děláte něco pro demokracii?

- ANO
- NE

Doplňující otázka pro diskuzi: Co pro demokracii děláte, případně proč pro ni nic neděláte?

Myslíte na demokracii (je demokracie něco, o čem přemýšlíte)?

- ANO, NEUSTÁLE
- ANO, OBČAS
- NE, VŮBEC

Doplňující otázka pro diskuzi: V jakém kontextu přemýšlíte o demokracii, případně proč o demokracii nepřemýšlíte?

Mluvíte o demokracii (s našimi vrstevníky, rodiči, učiteli atd.)?

- ANO, NEUSTÁLE
- ANO, OBČAS
- NE, VŮBEC

Doplňující otázka pro diskuzi: V jakém kontextu mluvíte o demokracii, případně proč o demokracii nemluvíte?

Co slýcháváte o demokracii nejčastěji?

- DEMOKRACIE JE NESMYSL
- DEMOKRACIE NEFUNGUJE
- DEMOKRACIE NEEXISTUJE
- DEMOKRACIE JE JEDINÉ MOŽNÉ ŘEŠENÍ
- PRO DEMOKRACII MUSÍME NĚCO UDĚLAT
- DEMOKRACIE JE SKVĚLÁ
- JINÁ MOŽNOST

Doplňující otázka pro diskuzi: Proč jste si vybrali zrovna tuto odpověď?

Co si myslíte o demokracii?

- DEMOKRACIE JE NESMYSL
- DEMOKRACIE NEFUNGUJE
- DEMOKRACIE NEEXISTUJE
- DEMOKRACIE JE JEDINÉ MOŽNÉ ŘEŠENÍ
- PRO DEMOKRACII MUSÍME NĚCO UDĚLAT
- DEMOKRACIE JE SKVĚLÁ
- JINÁ MOŽNOST

Doplňující otázka pro diskuzi: Proč jste si vybrali zrovna tuto odpověď?

Hranice demokracie

V současné době se v některých společenských kruzích přestává diskutovat o tom, jakou formu by měla demokracie mít či jak zlepšit současný stav. Namísto toho se diskuze pohybuje v rovině demokracie – ano nebo ne. I takové diskuze samozřejmě do demokratické společnosti patří, přináší sebou však mnoho rizik. Například zjednodušování komplexního politologického pojetí demokracie jako ideologie na vnímání demokracie jako ideologie ve smyslu propagandy podporující jen jeden názorový směr. Základní principy morálky, etiky a uznávání lidských práv jsou pak snadno zpochybnitelné, protože jsou vydávány jen za názor demokratů. V rámci této aktivity budou mít studenti možnost prozkoumat, kolik prostoru pro odlišný názor demokracie poskytuje.

CÍLE:

- motivovat studenty k zamyšlení se nad vybraným kontroverzním tématem na osobní rovině a z pohledu společenské diskuze
- přenést diskuzi o vybraném kontroverzním tématu z online světa do reality a motivovat studenty k reflexi rozdílů mezi anonymní komunikací na internetu a osobním kontaktem
- diskutovat vztahy mezi demokracií, morálkou a svobodou slova
- upozornit na rozdíl mezi vnímáním demokracie jako názoru a demokracie jako prostoru pro názor

CÍLOVÁ SKUPINA:

- studenti středních škol/odpovídajících tříd gymnázií

POMŮCKY:

- tabule nebo flipchart
- kartičky na komentáře a fixy pro žáky
- provázek či barevný papír, který použijeme na vyznačení hranic demokracie

PŘEDMĚT:

- Občanská výchova
- Český jazyk
- Dějepis

PRŮŘEZOVÉ TÉMA:

- Osobnostní a sociální výchova (RVP ZV, RVP G)
- Výchova demokratického občana (RVP ZV)
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (RVP ZV, RVP G)
- Multikulturní výchova (RVP ZV, RVP G)
- Environmentální výchova (RVP ZV, RVP G)

VZDĚLÁVACÍ OBLAST:

- Člověk a společnost (RVP ZV, RVP G)
- Člověk a jeho svět (RVP ZV)
- Jazyk a jazyková komunikace (RVP ZV, RVP G)

ČASOVÝ ROZSAH:

45 minut

STRUKTURA AKTIVITY:

5 minut	Tato součást aktivity vyžaduje pohyb žáků v prostoru třídy, případně je možné přesunout se na chodbu či ven. Nechte studenty, aby se rozdělili do skupin po 5-6 lidech. Každá skupinka bude pracovat s jedním aktuálním/kontroverzním tématem (migrace, změna klimatu, genderové role, zákaz telefonů ve škole atd.). Téma můžete předpřipravit a skupinky si je můžou vylosovat nebo vybrat, nebo můžete nechat výběr tématu zcela na studentech (témata se mohou i opakovat).
10 minut	Rozdejte každé skupince cca 10 kartiček a vyzvěte studenty, aby na ně napsali jakýkoliv názor spojený s jejich tématem. Zdůrazněte přitom, že názory nemusí být nutně jejich vlastní, ale i takové, které zaznívají k vybranému tématu v médiích, na internetu, ve společnosti či v politice. Díky tomuto kroku budou mít studenti možnost otevřeněji diskutovat a nebudou svázáni pocitem, že nějaký názor nemohou vyslovit (setře se hranice mezi tím, co si student myslí, a tím, co se říká). Důležité je, aby kartičky pokrývaly pozitivní, neutrální i negativní komentáře, a to i ty extrémní. Studenti mohou psát názory na kartičky ve skupině, nebo si je rozdělit a psát je každý zvlášť.
10 minut	Vyzvěte studenty, aby napsané názory a komentáře seřadili za sebou od nejvíce pozitivního až po extrémně negativní a vytvořili jakousi škálu názorů. Rozdejte každé skupině dva provázky nebo barevné papíry a vyzvěte je, aby na své škále pomocí provázku (papíru) znázornili hranice demokracie. Je podle studentů některé z tvrzení na škále za hranou demokracie? Co je ještě demokratický názor a co již ne?
15 minut	Nechte skupinky, aby představily své škály – přečetly komentáře a odůvodnily nastavení hranic demokracie. Po každé skupince vyzvěte ostatní spolužáky k diskuzi. Souhlasí s vymezením hranic nebo by je posunuli jinam? Napadá je názor, který je rozhodně za hranicí? Po vystřídání všech skupinek otevřete prostor pro diskuzi. Bylo pro studenty těžké vytvořit škálu a určit hranice demokratických a nedemokratických tvrzení? Shodli se všichni na stejném řešení nebo vnímal hranice každý jinak? Jakým způsobem nakonec hranice určili? Zdůrazněte, že drtivá většina názorů, které ve třídě zazněly, jsou demokratické a v souladu s principem svobody slova. Vzhledem k tomu, že Česká republika je demokratický právní stát, při posuzování toho, co je nebo není demokratické se musíme řídit zákony (viz například trestní zákoník). Příčinou odlišného vnímání hranic demokracie studenty na osobní úrovni bude s největší pravděpodobností odlišné vnímání toho, co je a co není morální.
5 minut	Reflexe. Dejte studentům možnost reflektovat, co jim aktivita přinesla, čím pro ně byla přínosná a v čem byla složitá. Vnímali studenti rozdíl mezi diskuzemi na kontroverzní témata online a v reálném prostředí? Měli ve třídě problém vyjádřit extrémně negativní komentář, a je tomu jinak například na sociálních sítích?

NA CO SI DÁT POZOR:

Témata je potřeba vybírat opatrně – jestliže máte pocit, že některá témata jsou pro studenty z nějakého důvodu příliš citlivá, v této aktivitě se jim vyhněte. Jedním ze záměrů této aktivity je ukázat, jak moc extrémní určitý názor musí být, abychom ho mohli považovat za nedemokratický. Z toho vyplývá, že některé výrazy mohou být pro někoho i urážlivé. Zdůrazněte proto, že pro účely tohoto cvičení je v pořádku takové výrazy používat (neměly by být ale vulgární), že ve třídě nejsou mířeny vůči nikomu konkrétně a že neodráží názory studenta, který komentář pronesl. Zároveň je ale třeba vysvětlit, že jen proto, že určitý komentář (názor) nepřekračuje hranice demokracie, nemusí být nutně morální nebo v souladu s demokratickými hodnotami.

KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU:

HODNOTY

- lidská důstojnost a lidská práva
- kulturní rozmanitost
- demokracie, spravedlnost, čestnost, rovnost a právní stát

POSTOJE

- otevřenost ke kulturní rozmanitosti a k odlišným přesvědčením, názorům a chování
- respekt
- tolerance k nejednoznačnému

KOMPETENCE

DOVEDNOSTI

- analytické a kritické myšlení
- aktivní naslouchání
- empatie
- flexibilita a přizpůsobivost
- jazykové a komunikační dovednosti
- spolupráce, řešení konfliktu

ZNALOSTI a kritické porozumění

- jazyku a komunikaci
- světu: politiky, zákonu, lidských práv, kultury, kultur, náboženství, dějin, médií, ekonomik, životního prostředí, udržitelnosti

Při vymezování hranic demokracie (demokratických názorů) se můžeme řídit následujícími ustanoveními trestního zákoníku:

Díl 5 – Trestné činy narušující soužití lidí

§ 355

Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob

- (1) Kdo veřejně hanobí
 - a) některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo
 - b) skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání,bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.
- (2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
 - a) nejméně se dvěma osobami, nebo
 - b) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

§ 356

Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod

- (1) Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.
- (2) Stejně bude potrestán, kdo se spolčí nebo srotí k spáchání činu uvedeného v odstavci 1.
- (3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo
 - b) účastní-li se aktivně takovým činem činnosti skupiny, organizace nebo sdružení, které hlásá diskriminaci, násilí nebo rasovou, etnickou, třídní, náboženskou nebo jinou nenávist.

Zdroj: Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník

MÍSTO DEMOKRACIE

Název cvičení odkazuje hned na dva aspekty této aktivity. Tím prvním je snaha poukázat na vizuální a symbolické projevy demokracie v prostoru – v místě, které nás obklopuje – v našem městě, na venkově, ale i v přírodě. Druhým aspektem je reflexe toho, jak by tato místa vypadala, kdybychom namísto demokracie žili v jiném politickém režimu. Mnoho z nás používá místo, ve kterém žijeme, jen jako kulisu. Něco, čemu nevěnujeme příliš mnoho pozornosti, když se ráno snažíme co nejrychleji dopravit z domova do práce nebo do školy. V každodenním životě nevnímáme, jakým způsobem demokracie ovlivňuje symbolickou, ale i funkční stránku měst a venkova. Jak se tedy na tato místa dívat jinak?

CÍLE:

- motivovat studenty, aby si principů demokracie všímali v každodenním životě a v situacích, které je obklopují
- motivovat studenty, aby reflektovali svou pozici v rámci demokratické společnosti
- upozornit na přínos demokratické kultury na naše životy formou srovnání s jinými alternativami

CÍLOVÁ SKUPINA:

- studenti středních škol/odpovídajících tříd gymnázií

POMŮCKY:

- tabule nebo flipchart
- další pomůcky závisí na zvolené alternativě druhé části aktivity (mobilní telefony, fotoaparáty, výtvarné potřeby atd.)

PŘEDMĚT:

- Občanská výchova
- Výtvarná výchova
- Zeměpis

PRŮŘEZOVÉ TÉMA:

- Osobnostní a sociální výchova (RVP ZV, RVP G)
- Výchova demokratického občana (RVP ZV)
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (RVP ZV, RVP G)
- Multikulturní výchova (RVP ZV, RVP G)
- Environmentální výchova (RVP ZV, RVP G)
- Mediální výchova (RVP ZV, RVP G)

VZDĚLÁVACÍ OBLAST:

- Člověk a společnost (RVP ZV, RVP G)
- Člověk a jeho svět (RVP ZV)
- Člověk a příroda (RVP ZV, RVP G)
- Umění a kultura (RVP ZV, RVP G)

ČASOVÝ ROZSAH:

- 2x90 minut

STRUKTURA AKTIVITY:

Aktivity mohou proběhnout ve stejný den například v rámci projektového vyučování nebo mohou být rozděleny do více dnů a více předmětů. Zároveň můžete použít jen některou z jejích částí nebo si aktivitu časově přizpůsobit dle vašich možností. Velmi snadno můžete aktivitu přetvořit na dlouhodobý projekt a na závěr připravit například výstavu ze studentských prací.

10 minut	Brainstorming. Zeptejte se studentů ve třídě, kde cestou do školy dnes potkali demokracii. Co jsou symboly, které si studenti s demokracií spojují? Ze začátku nechte volný prostor pro studentské nápady a pokud studenti váhají, upřesněte, že se může jednat o chování (například nějaký způsob svobodného vyjádření vlastního názoru), úpravu veřejného prostoru (například bezbariérový přístup do parku), něčí životní styl (například tzv. lolita fashion, punk, hipster atd.), ale i třeba nabídku obchodů a obchodních center. Zapisujte si vše v bodech na tabuli/flipchart
20 minut	Připomeňte studentům principy demokracie a zkuste se společně zamyslet nad tím, jak se tyto principy zhmotňují ve veřejném prostoru a našem každodenním životě, co konkrétně přináší a jak nás ovlivňují.
60 minut	Procházka. Vydejte se se studenty na tak trochu jinou procházku vaším městem, vesnicí, lesem. Vyzvěte studenty, aby si cestou všímali symbolů demokracie, o kterých jste ve třídě diskutovali, případně aby hledali ještě další, nové. Na vhodných místech se zastavte (cca po 5-10 minutách) a diskutujte, co jste cestou viděli. Rozhlédněte se a ukažte si na konkrétní znaky a symboly. Nemusíte se ani ostýchat oslovit k diskuzi kolemjdoucí. Zastavit se můžete i u významných pamětihodností, ale schválně se dívejte spíše na prostředí, které je obklopuje. Kolik demokracie uvidíte? Jako poslední zastávku můžete zvolit budovu školy a diskutovat o demokratických symbolech uvnitř školy. Následně se vraťte do třídy. V závislosti na specifických cílech, které jste si pro aktivitu sami definovali, a na předmětu, do kterého jste aktivitu zařadili, můžete studenty také vyzvat, aby si nějakým způsobem zaznamenávali výstupy procházky. Buďte kreativní a povzbudte studenty, aby váš příklad následovali. Můžete použít fotografie (pozor na etické a právní otázky pořizování fotografií ve veřejném prostoru – další téma, které můžete diskutovat), zápisky, náčrtky, práci s mapou, ale i některou z interaktivních metod – sledování polohy v mapách na mobilních telefonech atd
10 minut	Brainstorming. Zopakujte úvodní aktivitu a zeptejte se studentů, kde dnes cestou do školy potkali demokracii. Změní se jejich odpovědi? Byli schopní to stejné prostředí tentokrát vnímat jinak? Porovnejte se zápisky na tabuli nebo flipchartu z úvodní aktivity.
70 minut	Nechte studenty vytvořit alternativní svět, ve kterém budou symboly demokracie chybět nebo nahrazeny něčím úplně jiným. Jak by náš svět vypadal bez těch symbolů demokracie, které jste pozorovali při procházce? Metoda zpracování opět záleží na předmětu a specifických cílech. Můžete studenty vyzvat k napsání eseje (čeština, cizí jazyky). Můžete studenty nechat téma výtvarně zpracovat formou malby, koláže, skici atd. (výtvarná výchova). Studenti mohou také pracovat s mapou a vytvořit plán demokracie a nedemokracie (zeměpis). Studenti grafického designu mohou například zpracovat a upravit fotografie pořízené během procházky. Nebo můžete nechat metodu zpracování zcela otevřenou a počkat si, jak moc kreativní studenti budou. Tato část aktivity je z několika důvodů záměrně ponechána volnější. Jednak tento přístup nabízí možnost pracovat s konkrétními potřebami studentů a školy a možnostmi vás jako pedagogů. A pak také otevírá prostor větší kreativitě a fantazii, se kterou se vy i studenti úkolů ujmete
10 minut	Reflexe. Dejte studentům možnost reflektovat, co jim aktivita přinesla, čím pro ně byla přínosná a v čem byla složitá.

NA CO SI DÁT POZOR:

Práce se studenty v terénu je vždy náročnější než statická výuka v bezpečných prostorách školy. Při pohybu velké skupiny po městě (či vesnici) je potřeba dbát zvýšené opatrnosti, zvláště v dopravně frekventovaných místech. Projděte si tedy trasu předem (klidně i několikrát) a vytipujte si k procházce co nejbezpečnější cestu. Zároveň si naplánujte i místa pro zastavení podle toho, abyste měli dostatek prostoru a klid na diskuzi. Někteří studenti mohou mít pocit, že se jedná jen o procházku bez hlubšího významu. Zdůrazněte tedy, že procházka je jen první částí aktivity a je nutné, aby se všichni aktivně zapojili. Sledujte dynamiku skupiny a snažte se komunikovat i se studenty, kteří se drží vzadu, jdou pomalu, mají například sluchátka v uších.

KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU:

MOŽNÁ SPOJENÍ DEMOKRATICKÝCH HODNOT A SYMBOLŮ VE VEŘEJNÉM PROSTORU A VÝCHOZÍ OTÁZKY K DISKUZÍ:

Svoboda – přechody, dopravní značení a bezpečnostní kamery. V naprosto svobodné společnosti by si asi každý mohl mezi auta vběhnout, kde chce. Přechody pro chodce může přeci jen někdo vnímat jako omezení svobody. Demokratická společnost se ale rozhodla stanovit si pravidla silničního provozu, která by měla zmírnit chaos a poskytnout občanům ochranu (Kde je hranice mezi bezpečnostními prvky používanými k ochraně občanů a těmi používanými ke kontrole a monitoringu občanů? Nemůže dojít k zneužití získaných dat?).

Svoboda slova – reklamy a billboardy. Reklamní poutače zaplavily komerční i veřejné prostory, a ne vždy se nám líbí jejich forma nebo obsah. I to ale patří do demokracie – možnost vyjádřit se. Je však důležité uvědomit si, že i svoboda slova má svoje hranice (Kdo stanovuje, co je již za hranicemi? Setkali jste se někdy s reklamním obsahem, který podle vás byl za hranicí? Co jste udělali? Víte, co můžete dělat?).

Lidská práva – bezbariérový přístup. Vybudování bezbariérového přístupu do budov či parků není jen způsob, jak utratit peníze daňových poplatníků. Je to důležitý proces, který umožňuje všem lidem stát se alespoň někdy součástí naší společnosti. Netýká se to přitom jen lidí, kteří k pohybu potřebují vozík, ale například i rodičů s kočárky (Chybí v některých částech vašeho města či obce bezbariérový přístup? Co se v této části nachází? Existuje nějaká část školy, která nemá bezbariérový přístup? Je to fér například pro spolužáky na vozíku, že se nedostanou všude?).

Zodpovědnost – odpadky. Ochrana životního prostředí patří mezi důležité faktory demokratické společnosti. Uvědomujeme si totiž zodpovědnost, jakou máme vůči dalším generacím. V dnešní době se kolem tématu udržitelnosti, ochrany životního prostředí, recyklace a upcyklace odpadků nebo změny klimatu točí mnoho diskuzí. Odpadky povalující se (nebo nepovalující se) v obci či v přírodě můžeme použít k rozproudění takové diskuze se třídou – a pak si ilustrovat jednoduchý krok, který může například cestou ze školy udělat každý, totiž odpadky vyhodit do nejbližšího koše (Máme odpovědnost odpadky uklízet pouze po sobě nebo i po ostatních? Je ve veřejném prostoru dostatek odpadkových košů? Jsou zde i koše na tříděný odpad? Jak je na tom škola?).

Možnost volby – životní styl. V demokratické společnosti bychom měli mít možnost být tím, kým chceme být (dokud tím neomezujeme svobodu někoho jiného). K tomu patří i možnost zvolit si to, jak žijeme, jak se oblékáme a podobně. Zdálo by se to jednoduché, dnes již přeci nikdo neřeší, jestli má student dlouhé vlasy (Nebo tomu tak není?). Ale stále ještě existují symboly, které jako společnost řešíme (Je ta sukně příliš krátká, výstřih příliš hluboký, rtěnka příliš červená? Mají ženy právo zakrývat svůj obličej? Proč máme pocit, že takové věci omezují naši svobodu, naši demokracii?).

JAK PRACOVAT S TÉMATEM DEMOKRACIE VE ŠKOLE?

V českých školách se odehrává plno skvělých aktivit a projektů a někdy není vůbec zapotřebí měnit mnoho. Když totiž mluvíme o škole fungující na demokratických principech, není hned zapotřebí představovat si „bezcílně“ pobíhající děti, absenci školního řádu či veškeré hodiny bez frontální výuky. **Není sporu o tom, že jasně definované hranice a pravidla jsou pro efektivní fungování školy klíčové.**

Zásadní otázkou pak ale je, kdo se na vytýčování těchto hranic a pravidel podílí:

- Je to pouze vedení školy?
- Mohou se na procesu podílet i vyučující? Zapojují se dokonce žáci či rodiče do chodu školy?
- Zapojují se dokonce žáci či rodiče do chodu školy?
- Má i komunita možnost vyjádřit se?

Právě úroveň a oblast participace jednotlivých skupin je jedním z ukazatelů toho, jak moc demokratická škola je. Autoři manuálu participačních metod (Participatory Methods Toolkit) definují tři úrovně participačního procesu – participace v plánování, participace v implementaci a participace v evaluaci (Slocum, 2003, s. 9).

Tematická zpráva České školní inspekce z roku 2017 s názvem *Participace žáků a studentů na fungování a rozvoji školy* uvádí, že podle vnímání vedení škol mají ve více než 90% případů žáci základních škol žádný či pouze malý podíl na rozhodovacích procesech

ČŠI, 2017a, s.5.

PŘÍKLAD ZE ŠKOLNÍ ZAHRADY:

Mnoho škol má na svém pozemku (či ve veřejném prostoru) menší či větší zahradu, záhonky, květináče, a není žádná novinka, že tyto prostory nabízí obrovský potenciál k rozvoji žákovských kompetencí. Některé školy využívají zahrady na úrovni participace žáků v implementaci. To znamená, že se žáci v průběhu roku (někdy i o prázdninách) starají o sázení, zalévání, pletí či sklizení ovoce či zeleniny. Takové aktivity lze bezesporu zařadit do výuky (přírodověda, biologie) a do průřezových témat jako je osobnostní a sociální výchova (rozvoj dovedností pro spolupráci, řešení problémů, komunikace atd.), či environmentální výchova (rozvoj porozumění důsledků lidské činnosti na prostředí, odpovědnosti k přírodě a životnímu prostředí atd.). Stačí si ale vybavit, jak moc demokratické nám přišlo, že jsme se ve škole museli účastnit různých brigád, okopávání školních záhonků apod. Právě v takové podobě participace, kdy si studenti nemohou zvolit, které aktivity se zúčastní a jakým způsobem, demokratický aspekt chybí.

Participace žáků v plánování a v evaluaci tento nedostatek kompenzují a posouvají možnosti rozvoje kompetencí na další úroveň. Pokud budou mít žáci možnost již od samého počátku rozhodnout, jaké plodiny se na zahradě budou pěstovat, kdo bude zodpovědný za kterou aktivitu, a jak se s úrodou naloží, budou k celému úkolu přistupovat odlišně. Mimo jiné dojde k posílení zodpovědnosti za vlastní nápady a činy v rámci širšího kolektivu (např. když nezaliju záhon, jak jsme se domluvili, celá moje třída přijde o úrodu), žáci budou více motivováni učit se (např. jakým plodinám se bude dařit v našich podmínkách) a zapojit se do aktivit, které je zajímají a jsou přínosné pro jejich sebepoznávání a osobnostní rozvoj.

Současné aktivity odehrávající se na školách zůstávají ve velké míře na úrovni participace v implementaci (žáci se účastní aktivit, které pro ně naplánovali učitelé či vedení školy), což ale ve svém důsledku nemusí přispět k posilování KDK.

Jak tedy využít aktivity, které se na školách již odehrávají, a zasadit participaci do širšího kontextu rozvoje kompetencí pro demokratickou kulturu? Právě zde může pomoci celoškolský přístup k modelu kompetencí pro demokratickou kulturu. Autoři kompetenčního modelu uvádí, že zatímco ve výuce se žáci a studenti věnují tématu demokracie především na formální úrovni, celoškolský přístup k posilování KDK dává mnohem více prostoru k procvičování praktických dovedností podporujících demokratickou kulturu – mohou zvýšit angažovanost žáků nejenom ve školním prostředí, ale i na komunitní a celospolečenské úrovni (COE, 2018c, s.90-92). Referenční rámec KDK identifikuje mimo jiné následující výhody celoškolského přístupu:

- zlepšení spolupráce a vztahů mezi žáky navzájem, ale i rodiči, učiteli a dalšími pracovníky školy
- nárůst respektu, empatie a schopnosti naslouchat druhým
- uvědomění si odpovědnosti za své vzdělání a své role ve vytváření celkové atmosféry ve škole
- posílení zájmu o dění kolem sebe
- vytvoření bezpečného prostředí pro učení (se) založeného na otevřenosti a vzájemné důvěře
- posílení spolupráce s partnerskými organizacemi na úrovni komunity a možností, jak zažít demokratické procesy v praxi

(COE, 2018c, s.96)

Referenční rámec KDK také definuje klíčové principy pro zavádění celoškolského přístupu při posilování demokratické kultury:

- respektování kontextu školy (zavádění změn by mělo být postupné a měli by se na něm podílet všichni aktéři)
- poskytnutí podpory všem zúčastněným aktérům (všechny osoby zapojené do procesu posilování demokratické kultury by měly mít možnost být součástí celého procesu, od evaluace, přes hledání řešení, až po implementaci změn)
- rozvíjení praktických a participativních metod k posilování kompetencí pro demokratickou kulturu v každodenním chodu školy (nejefektivnějším způsobem změny klimatu školy je začlenění vytýčených změn do běžného chodu školy, nejen do výuky)
- začlenění zvolené strategie do formálních dokumentů školy, například do školního vzdělávacího plánu (pro všechny zapojené aktéry bude jednodušší držet se strategie, pokud bude mít závaznější a jasně formulovanou formu)
- snaha o udržení dlouhodobé strategie a projektů (k systemické a systematické změně klimatu školy je potřeba dodržovat dlouhodobě konsistentní přístup, nikoliv volit pouze nárazové aktivity zacílené na určitou skupinu)

(COE, 2018c, s.97-98)

A konečně, referenční rámec popisuje pět fází zavádění celoškolského modelu KDK:

1. Vstupní analýza/evaluace stávajícího prostředí školy (jaké jsou silné a slabé stránky školy v oblasti demokratické kultury, do jaké míry jsou do chodu školy zapojeni všichni aktéři atd. – viz kapitola této příručky s názvem Jak vyhodnotit klima školy?)
2. Vymezení oblastí pro změnu a vytvoření akčního plánu (jaké aktivity a projekty se uskuteční pro kterou cílovou skupinu a v jakém časovém horizontu – viz kapitola s názvem Jak pracovat s tématem demokracie ve výuce? a další části této kapitoly)
3. Uskutečnění naplánovaných aktivit
4. Vyhodnocení dopadu aktivit (průběžné i závěrečné)
5. Sdílení výsledků, pozorovaných změn se zainteresovanými skupinami a společná diskuze nad dalším vývojem

(COE, 2018c, s.98)

Následující podkapitoly přináší několik tipů a možností zapojení žáků, učitelů, vedení školy, rodičů a komunity do chodu školy tak, aby došlo k posilování kompetencí pro demokratickou kulturu a zlepšení celkového klimatu. Vybrány byly především takové aktivity, které nevyžadují příliš velkou přípravu či finanční zdroje, a přitom mají potenciál efektivně změnit klima školy. Zároveň se jedná o aktivity velmi variabilní, které si můžete přizpůsobit vašim možnostem a podmínkám. Všechny zmíněné aktivity se snaží přirozeně propojit všechny aktéry – žádná z aktivit se neobejde bez (alespoň pasivní) podpory vedení, a zároveň bez aktivního přispění žáků, případně rodičů či komunity. Rozděleny jsou podle toho, na jakou cílovou skupinu jsou primárně zaměřené.

JAK ZAPOJIT ŽÁKY?

Zodpovědnost, soběstačnost, kritické myšlení, komunikace, porozumění rozhodovacím procesům, férovost. To jsou některé z dovedností, postojů a hodnot, které jsou rozvíjeny skrze žákovskou participaci ve škole (COE, 2018c, s.94). V současné době asi nepoužívanějším nástrojem participace studentů jsou tzv. žákovské parlamenty.³² Tematická zpráva České školní inspekce z roku 2017 uvádí, že určitá forma žákovského parlamentu funguje na 1501 základních a 596 středních školách v České republice (ČŠI, 2017a, s.3). Ačkoliv zpráva ČŠI celkově hodnotí fungování žákovských parlamentů kladně, zároveň upozorňuje na fakt, že problémem na některých školách je zavedení parlamentu pouze na formální rovině (ČŠI, 2017a, s.17-18), což ostatně potvrzují například i účastníci kurzu pro průvodce demokratickou kulturou pořádaného Multikulturním centrem Praha (2019). Takový způsob fungování školního parlamentu, kdy na výsledky jednání není brán zřetel, je pro všechny zapojené osoby pouze demotivující, a je také v rozporu s principy rozvoje kompetencí pro demokratickou kulturu.³³ Často přitom problém tkví v komunikaci vedení školy/koordinátorů žákovského parlamentu/zapojených pedagogů se žáky/volenými zástupci žákovských parlamentů. Je samozřejmé, že ne vždy je možné vyhovět všem požadavkům a návrhům žáků a studentů. Pokud si například studenti přejí vybudování kuchyňky, ale škola žádný takový prostor k dispozici nemá a na větší stavební zásahy nejsou peníze, není v současné chvíli tento návrh realizovatelný. To ale neznamená, že musí být návrh smeten ze stolu jen s konstatováním, že žádná kuchyňka nebude. Důležité je, aby žáci dostali vysvětlení, proč tomu tak je, a mohli na ně případně reagovat. Někdy totiž mohou vidět snadné řešení, které vedení školy nenapadlo a mohou dovést celý dialog ke kompromisu (například vybudování malé kuchyňské linky ve stávající společenské místnosti apod.). Rozsáhlou metodiku práce s žákovským parlamentem nabízí projekt Škola pro demokracii (www.skolaprodemokracii.cz).

DOBŘÁ PRAXE: KAFE ZA NÁZOR

Zajímavý způsob, jak získat zpětnou vazbu od žáků a studentů, ale i zaměstnanců školy, přinesla studentská organizace Democracy Go. Obecným cílem této iniciativy je podporovat demokratický dialog založený na racionálních argumentech a respektu k názoru druhých. Stejný účel měl i projekt s názvem Kafe za názor, který proběhl na půdě Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v dubnu 2017. Studenti využili nepoužívaný prostor vrátnice a na tři dny otevřeli demokratickou kavárnu, kde mohl kdokoliv zanechat vzkaz a nalepit ho na okno vrátnice. Motivací k vyjádření vlastního názoru byla nabízená káva. Celá iniciativa totiž reagovala na dlouhodobě nízkou míru zapojování studentů do fakultního života a malý prostor pro otevřenou diskuzi (na jakékoliv téma). Výchozí teorií bylo, že pokud budou mít studenti možnost získat zdarma alternativu ke kávě z automatu, nebudou se tolik ostýchat napsat, co si myslí, a možná je to motivuje více se otevřít i do budoucna. A skutečně, bylo zajímavé sledovat, jak se obvykle opuštěný prostor mění v místo, kde se setkávali studenti s pedagogy i dalšími zaměstnanci univerzity, a dávali se do přirozeného hovoru. Celá aktivita přitom vyšla zhruba na 2000 korun (papír na psaní názorů, instantní káva, cukr, mléko a papírové kelímky na kávu). Pro účely běžné školy je samozřejmě možné nahradit kávu například jiným občerstvením.

³² V tematické zprávě České školní inspekce představují žákovské parlamenty dokonce jedinou formu participace, na kterou se ČŠI zaměřila (ČŠI, 2017a).

³³ Podle autorů referenčního rámce KDK je nezbytné, aby participace žáků a studentů byla autentická a smysluplná, tudíž byla založená na skutečném převzetí zodpovědnosti za daná rozhodnutí, nikoliv pouze předstírání rovného dialogu (COE, 2018c, s. 94)

Aktivity podporující rozvoj demokratické kultury nemusí být nutně zaměřeny na téma demokracie, lidských práv a podobně. Žáci a studenti si mohou zorganizovat takové aktivity, které lze zařadit do výuky i mimo výchovu k občanství.

DOBŘÁ PRAXE: BESEDY S EXPERTY

Besedy s experty mohou být využity prakticky v rámci kteréhokoliv předmětu:

- Zpracování výstupů pak může být využito ve výuce jazyků (například psaní tiskové zprávy v češtině nebo cizích jazycích),
- Ve výuce výtvarné výchovy (vizuální stránka letáků a dalších materiálů),
- V průřezovém tématu mediální výchova (vytvoření komunikační strategie, komunikace s médii, správa sociálních sítí) atd.

Rozvíjené kompetence pro demokratickou kulturu:

- respekt,
- občanská uvědomělost,
- odpovědnost,
- sebedůvěra,
- analytické a kritické myšlení,
- aktivní naslouchání,
- empatie, flexibilita a přizpůsobivost,
- jazykové a komunikační dovednosti,
- spolupráce.

JAK ZAPOJIT UČITELE A VEDENÍ ŠKOLY?

Zavádění kompetencí pro demokratickou kulturu by nemělo znamenat „přidělování práce“ učitelům a vedení školy, ale změnu způsobu, jakým učitelé a vedení školy pracují. Je pravda, že na začátku může být třeba, aby se otázce posilování KDK věnovalo více času a energie – je nutné vymezit si hranice, strategie a mechanismy. Ale jakmile se začne strategie přelévat do praxe, mělo by dojít k uklidnění situace a pozvolné změně prostředí školy.

„Demokratický přístup k řízení školy [...] vytváří klima školy založené na otevřenosti a důvěře a zlepšuje vztahy mezi jednotlivými aktéry.“

COE, 2018c, s. 93

Z rozhovorů s učiteli a účastníky kurzu pro průvodce demokratickou kulturou (MKC Praha, 2019) vyplývá, že kromě administrativních překážek je velkým problémem také obecně nízká míra spolupráce v rámci pedagogického sboru. Toto tvrzení samozřejmě nelze vztáhnout na všechny školy, ale tam, kde se s takovým problémem setkávají, může jít o velmi demotivující faktor při práci učitelů. Mezi nejčastěji zmiňovaný aspekt tohoto fenoménu stojí pocíťovaná rivalita mezi pedagogy na pracovišti. Noví učitelé mají často pocit, že díky svým postojům a metodám výuky nezapadají do zaběhlého systému a nemají potřebnou podporu služebně starších kolegů. Ti si naopak stěžují například na nedostatek respektu ze strany nových kolegů. Jakkoliv banálně to může znít, nejúčinnějším způsobem, jak bojovat s takto vytvořenými stereotypy, je vzájemný dialog a výměna zkušeností mezi začínajícími a stávajícími pedagogy, což je také jedním z cílů projektu Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů (SYPO), který připravuje Národní institut pro další vzdělávání (NIDV, online).

Kromě výše popsaného však existuje ještě další konkrétní překážka vytváření dobrých vztahů na pracovišti. Na některých školách totiž úplně chybí prostor, kde by se zaměstnanci školy mohli fyzicky setkávat mimo plánované porady. Stejně jako u žáků a studentů je i v případě vyučujících pro osobní a profesní rozvoj důležité mít k dispozici bezpečný a otevřený (v doslovném i přeneseném smyslu) prostor, kde se mohou poradit s kolegy z praxe, konzultovat problematické situace, ale i vést neformální rozhovory či „odpočívat“. Jestliže z praktického hlediska není možné zařídit ve škole sborovnu, společenskou místnost, kuchyňku či podobné zázemí, můžeme se pokusit otevřít alespoň pomyslný prostor pro dialog formou zpestření povinných porad či dalších formálních schůzek. Jednou takovou metodou jsou i pracovní snídaně/obědy. Nemusíme hned podávat čtyřchodové menu nebo kaviár se šampaňským. Postačí ovoce či zelenina, pečivo s pomazánkou nebo bábovka, a samozřejmě káva nebo čaj, tedy položky, které nezruinují školní rozpočet. Zdánlivě jednoduché a symbolické gesto může velmi přispět k rychlé změně nálady účastníků, pozvednout atmosféru a vést k produktivnějším diskuzím. Přípravy snídaně by se ale měl někdo ujmout dobrovolně – pokud přípravou z pozice moci svěřené vedoucím pracovníkům pověříme podřízené, celá aktivita poněkud ztrácí své demokratické kouzlo...

Doporučení referenčního rámce modelu KDK v oblasti vedení a školního managementu (včetně plánování, evaluace a rozvoje):

- rozvíjejte styl vedení založený na respektu k lidským právům, demokratických principech, rovném přístupu, participativním rozhodování a zodpovědnosti,
- podporujte účast všech aktérů na hodnocení klimatu školy skrze review, zúčastněné pozorování, setkání se zástupci studentů, celoškolní dotazníky, zpětnou vazbu od rodičů a zástupců komunity atd.,
- vytvořte takové rozhodovací procesy, kde budou mít i učitelé, žáci, rodiče a zástupci komunity možnost navrhovat agendu a budou mít stejná rozhodovací práva (například účast na školské radě, focus groups, konzultace atd.),
- zahrňte podporu demokratických hodnot a principů přímo do školních dokumentů,
- vymezte jasná pravidla zaručující rovné zacházení a přístup ke vzdělání pro všechny žáky i zaměstnance školy bez ohledu na víru, životní styl, etnickou či jinou příslušnost atd.,
- vymezte mechanismy nenásilného řešení konfliktů a sporů,
- staňte se součástí sítě škol a vzdělávacích institucí a sdílejte zkušenosti a příklady dobré praxe
- umožněte online dialog žáků z různých (i zahraničních) škol tak, aby mohli společně řešit problémy, které se jich týkají (zde pozor na administrativní záležitosti týkající se ochrany osobnosti – pozn. autorky).

(COE, 2018c, s. 93–95)

JAK ZAPOJIT RODIČE A KOMUNITU?

V českém kontextu není role rodiče v rámci systému vzdělávání jasně vymezená, což dává prostor jednotlivým školám pracovat s rodiči dle svého uvážení a potřeb. Některé školy spolupracují s rodiči jen na úrovni informování o výsledcích žáků, některé v oblasti rozvoje a řízení školy skrze školskou radu, některé rády zahrnují rodiče i do výuky. To samé platí i o komunitě v okolí školy. Jak již bylo nastíněno v kapitole Jak vyhodnotit klima školy?, demokratické kompetence ve spolupráci s komunitou můžeme rozvíjet na dvou úrovních. V prvním případě se zástupci komunity (jednotlivci, organizace, místní samospráva) podílí na chodu školy a výuce skrze organizované přednášky, besedy, ale i exkurze nebo komentáře k rozvoji školy. V druhém případě se pak jedná o umožnění žákovských projektů na podporu komunity (žáci například chodí předčítat do domovů důchodců, starají se o vybrané rostliny v parku, uspořádají veřejnou sbírku na podporu určité organizace atd.). Participace rodičů a zástupců komunity tedy není důležitá jen pro ně, ale především pro žáky samotné. Interakce s ostatními lidmi (zvláště mimo školu a známé prostředí) může sloužit k sebereflexi a rozvíjet u žáků mimo jiné občanské uvědomění, zodpovědnost, empatii, schopnost spolupráce či porozumění určitým aspektům kultury a společnosti (COE, 2018c, s. 95).

DOBŘÁ PRAXE: BAKE SALE

Žáci nebo studenti ve spolupráci s ostatními aktéry uspořádají charitativní sbírku s jasně vymezeným cílem (kam poputují vybrané prostředky) formou prodeje vlastnoručně vyrobených produktů.

Jak postupovat:

1. V rámci hodin občanské výchovy, třídnických hodin, školních parlamentů atd. vyberte konkrétní iniciativu nebo charitativní organizaci, kterou výtěžkem z prodeje podpoříte. Ideální je, když se na výběru aktivně podílejí žáci a impuls vzejde od nich. Mohu například formou prezentace ve skupinkách představit jednotlivé organizace nebo projekty a o tom, jaká organizace bude podpořená hlasovat.
2. Pokud bude zvolená iniciativa například podporovat charitativní projekt v zahraničí, je možné jednu hodinu zeměpisu věnovat konkrétní zemi nebo oblasti, kam výtěžek sbírky poputuje.
3. V hodinách českého jazyka je možné naformulovat texty pozvánek, plakátů a dalších propagačních materiálů, v hodinách výtvarné výchovy či výpočetní techniky navrhnout podobu plakátů.
4. Už během příprav komunikujte s rodiči, ptejte se jich na jejich nápady, jejich možnosti, určitě neváhejte aktivní rodiče zapojit do přípravného týmu.
5. Výrobky (např. pečivo, zákusky, dorty) k prodeji mohou žáci přinést z domova nebo je péct společně ve školních cvičných kuchyňkách. Při společném pečení se nabízí například spojit jej s besedou s cukrářem, kuchařem nebo třeba foodbloggerem/rkou.
6. Doručte rodičům pozvánku, pozvěte zástupce zřizovatele, neziskových a kulturních organizací, se kterými škola spolupracuje a další aktéry z místní komunity. Zveřejněte pozvánku na webu a sociálních sítích školy. V rámci průřezového tématu mediální výchova, napište se studenty tiskovou zprávu, zkuste oslovit místní noviny (lokální či radniční zpravodaje)

TIP: Klasická sbírka je administrativně náročná záležitost, proto se vyplatí domluvit se zástupcem zvolené charitativní organizace, které finanční prostředky získané na akci převezme.

DOBŘÁ PRAXE: 100 DOBRÝCH SKUTKŮ K OSLAVÁM 100 LET REPUBLIKY (INICIATIVA DEMOCRACY GO)

Za projektem stojí úplně jednoduchá premisa, že každý z nás v našich každodenních životech může udělat malé dobré skutky, které ale mají velký dopad na lidi kolem nás i komunitu jako takovou. Studenti tedy zřídili společnou komunikační platformu (účet na Instagramu), kam mohli žáci a studenti škol z Česka a Slovenska sdílet své dobré skutky. Cílem přitom bylo upozornit i na opravdu malé kroky, které nás nestojí žádné peníze, ani příliš energie či času, a které mají přitom moc nechat nás alespoň na chvíli zapomenout na všechno negativní, co se kolem nás neustále děje. Může se jednat o podržení dveří kolegovi při cestě do školy, zalití uvadlého záhonku v parku, pomoc spolužačce s úkoly, pomoc dědečkovi s nákupy apod. Vaše škola tak může vytvořit jakousi 'databázi dobra', ať již v online světě (sociální sítě) nebo například ve formě tabulky na nástěnce, kam můžou všichni svůj dobrý skutek zapsat. Především pro žáky pak takové cvičení může přinést prostor pro sebereflexi (jaký jsem dnes měl den? udělal jsem dnes něco pro druhé? jaké pocity to ve mně vyvolalo?) a uvědomění si hodnoty vlastního chování. Jakým způsobem pak data zpracujete, je na vás – můžete například na konci školního roku dobré skutky spočítat a sdílet s ostatními školami jako příklad dobré praxe.

EXKURZ: NENÁSILNÁ KOMUNIKACE ANEB ZA KAŽDÝM ČINEM JE POTŘEBA

Nenásilná komunikace (NK), anglicky *nonviolent communication*, je přístup, který v 60. letech vyvinul americký psycholog a učitel Marshall Rosenberg. Jedná se o komunikační metodu, která podporuje vzájemné porozumění a pomáhá řešit konflikty mezi lidmi. NK může přispět k tomu, že potřeby žáků ale i učitelů a rodičů dostanou prostor a budou respektovány. NK je tak nástroj, který pomáhá naplňovat potřeby všech a tak budovat demokratičtější a harmoničtější prostředí na školách.

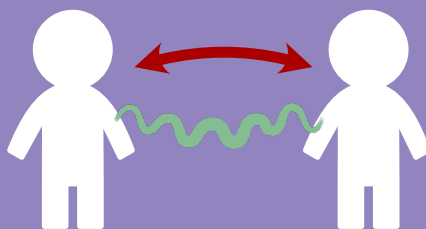
PŘEDPOKLADY

NK je založená na několika předpokladech.

- Cokoliv, co lidé dělají, je pokusem o naplnění jejich potřeb.
- Potřeby jsou společné všem – základní lidské potřeby jsou univerzální (i mezikulturně).
- Naše pocity se odvíjí od toho, jsou-li naše potřeby naplněné nebo nenaplněné.
- Naplňovat naše potřeby je možné různými způsoby - strategiemi.
- Potřeby lidí nejsou v konfliktu. Jsou to až strategie, které si k jejich naplňování volíme, které mohou být ve vzájemném rozporu.
- Uvědomění si pocitů a potřeb u sebe i druhých podporuje vzájemné porozumění a hledání strategií, které jsou v souladu.

JAK REAGUJEME NA KONFLIKTNÍ SITUACE

Když se nacházíme v emočně vyhrocené nebo stresové situaci, přepne náš mozek do „pohotovostního módu“ (aktivuje se tzv. „plazí mozek“ – amygdala, který se stará o naše přežití). V takovém stavu nejsme tak dobře schopni se soustředit, slyšet racionální argumenty a naslouchat druhému. Pokud nám ale dá někdo empaticky najevo, že slyší naše potřeby a chápe, jak se cítíme, napětí se uvolní a jsme schopni vidět i to, jak konflikt vnímá druhá strana - přiblížit se tak vzájemnému porozumění. NK nabízí postup, jak druhému člověku empatii v konfliktní situaci projevit.

Je-li nějaký signál či šum na „emočním“ kanále,
ten racionální nebývá slyšen.

JAK MLUVIT NENÁSILNĚ? ČTYŘI KROKY

		Sebevyjádření	Empatie k druhému
1. Pozorování	Objektivní popis situace bez našeho hodnocení nebo výkladu. Pouze to, co vidíme nebo slyšíme tak, jak by to nahrála kamera.	Když vidím/slyším, jak se bavíš s Petrem během toho, co já mluvím,	Když se bavíš s Petrem během toho, co já mluvím,
2. Pocity (viz. Tabulka pocitů a potřeb)	Emoční prožívání. Přirozené signály, že jsou naše potřeby naplněné (cítím se uvolněně) nebo nenaplněné (cítíme se podrážděně). Nejde o myšlenky nebo soudy.	tak se cítím zklamaně a frustrovaně,	je to proto, že se cítíš unuděně
3. Potřeby (viz. Tabulka pocitů a potřeb)	Hodnoty, kvality, touhy. Jsou zdrojem pocitů. Mohou být tělesné (potřeba tepla, odpočinku) nebo psychické (potřeba respektu, smysluplnosti).	protože potřebuji/je pro mě důležité/chci abychom se ve třídě navzájem respektovali.	a potřeboval bys/chtěl bys/je pro tebe důležité dělat něco smysluplného a zajímavého?
4. Prosba	Nabízí konkrétní návrh strategie, která by mohla naplnit potřeby nás obou. Někdy na ni nemusíme přijít hned - k porozumění a de-eskalaci konfliktu ale dojde i bez ní.	Můžeš mi teď dát prostor abych mohl/a dokončit výklad? Bylo by možné ...?	Máš nějaký nápad, jak bychom tu hodinu mohli společně vést jinak?

PROČ POUŽÍVAT NK VE ŠKOLE?

Používání NK ve třídě pomáhá rozvíjet komunikační schopnosti žáků, vede ke snížení stresu jak u vyučujících, tak u studentů a podporuje schopnost empatie a vzájemné spolupráce. NK umožňuje vytvořit ve třídě kulturu bezpečí, podpory, rovnosti a vzájemného respektu. Taková atmosféra je pro žáky příznivější, než jen motivace strachem ze selhání nebo zesměšnění a působí tak příznivě i na jejich motivaci a studijní výsledky.

NK není o tom omlouvat nevhodné chování žáků. Je to způsob jak porozumět, proč se žáci chovají tak, jak se chovají. Umožňuje identifikovat jejich nenaplněné potřeby a hledat nové, funkčnější, způsoby spolupráce.

“Vláda NAD někým vede k trestům a násilí. Vládnout S někým vede k soucitu a porozumění, a k učení, které je motivované úctou k životu spíše než strachem, vinou, hanbou nebo vztekem.”

Marshall Rosenberg (2003b:25)

Díky NK si žáci mohou na vlastní kůži zažít, že jejich hlas je někým vyslyšen, vnímán jako důležitý a je na základě něj dále jednáno. Jeden z častých důvodů nedůvěry v demokracii je právě ten, že se lidé cítí nevyslyšeni. V přístupu NK jsou ale pocity a potřeby všech zúčastněných stejně důležité.

Principy NK mohou být nápomocné při komunikaci mezi vámi a studenty, ale můžete je využít také při řešení konfliktů mezi žáky v pozici mediátora, s rodiči i s vedením školy. Konflikty jsou a budou běžnou součástí lidských společností. Nemusíme se jich ale bát a vyhýbat se jim – můžeme je vnímat jako příležitost k tomu, lépe si porozumět.

Tak jako každý jazyk, i jazyk nenásilné komunikace je třeba trénovat a přizpůsobit vlastnímu stylu vyjadřování. Zpočátku může vám i lidem okolo vás znít nepřirozeně. Je možné, že žáci vůči vám nejdříve budou podezřívaví. Pravděpodobně se nikdy dříve nikdo o jejich potřeby a pocity nezajímal. Pokud však uvidí, že je váš zájem upřímný, výsledky se časem jistě dostaví. K procvičení jazyka velmi doporučujeme navštívit workshop nenásilné komunikace ve vašem okolí nebo si projít online materiály v češtině i angličtině, na které naleznete odkazy níže.

TABULKA ZÁKLADNÍCH POCITŮ A POTŘEB

Potřeby		Jak se cítíme, když jsou naše potřeby naplněné	Jak se cítíme, když jsou naše potřeby nenaplněné
pravdivost	porozumění	hrdě	nervózně
stabilita	respekt	dojatě	naštvaně
svoboda	láska	radostně	frustrovaně
důstojnost	podpora	sebejistě	smutně
respekt	přijetí	spokojeně	opuštěně
sebepřijetí	upřímnost	svobodně	bezbranně
smysluplnost	pohodlí	uvolněně	unaveně
tvořivost	humor	zvědavě	netrpělivě
růst	pohyb	klidně	úzkostně
řád	bezpečí	láskyplně	zoufale
jasnost	odpočinek	jistě	zklamaně
blízkost	intimita	vesele	zmateně

UŽITEČNÉ ODKAZY A ZDROJE:

Kashtan, M. (2014). **Reweaving Our Human Fabric: Working Together to Create a Nonviolent Future.** Fearless Heart Publication.

Lasater, L., Kinion, J., Stiles, J. (2015). **From Connection to Conflict: Transforming Difficult Conversations Into Peaceful Resolutions.** Mediate Your Life.

Rosenberg, M. (2003a). **Life-Enriching Education: Nonviolent Communication Helps Schools Improve Performance, Reduce Conflict, and Enhance Relationships.** PuddleDancer Press.

Rosenberg, M. (2015). **Co řeknete, změní váš svět.** Portál.

Rosenberg, M. (2016). **Nenásilná komunikace.** Portál.

Rosenberg, M. (2019). **Nenásilná komunikace a moc: V institucích, společnosti i rodině.** Portál.

Webový portál o NK v České republice - <https://www.nenasilnakomunikace.org/>

Sdílení zkušeností s NK ve formě podcastu - <https://www.nenasilnypodcast.cz/>

Pomůcky ke cvičení NK ve třídách - http://praveted.info/pomucky_nvc

Mobilní aplikace NK na Google Play (možné použít v hodinách angličtiny) - <https://play.google.com/store/apps/details?id=pocket.nvc&hl=en>

Krátká videa o dánských třídách, kde vyučující využívají NK: <https://www.kirstenkristensen.com/nvc-in-schools.html>

KDE NAJÍT DALŠÍ INSPIRACI?

Závěrečná sekce této příručky obsahuje odkazy na zajímavé organizace a projekty, které jsou relevantní pro téma posilování demokracie na školách. Odkazy byly vybírány s ohledem na dvě věci – buď se jedná o instituce, které se problematice věnují dlouhodobě a systematicky, anebo naopak nabízejí nový a neotřelý pohled na demokracii (mnohdy pak kombinují obojí). V obou případech slouží zde vybrané odkazy k doplnění široké škály možností, kam se můžete při hledání vlastní demokratické cesty vydat.

Následující organizace se podílely na pilotním projektu posilování kompetencí pro demokratickou kulturu podporovaného Magistrátem hl. m. Prahy v letech 2018 – 2019:

MULTIKULTURNÍ CENTRUM PRAHA – MKC PRAHA – www.mkc.cz

MKC Praha je nezisková organizace, která se již od roku 1999 věnuje mimo jiné multikulturnímu/interkulturnímu a globálnímu vzdělávání. V současné době je zapojena do několika projektů podporujících participaci žáků a mladých lidí (například Kompetence pro demokratickou kulturu či Participace žáků na rozhodovacím procesu). Na stránce stereotypy.mkc.cz je k dispozici také metodika pro školy zaměřená na práci se stereotypy a předsudky. Velmi zajímavý je projekt Praha sdílená a rozdělená, který pracuje s veřejným prostorem, sleduje historické stopy multikulturní Prahy a hledá souvislosti s dnešní společenskou i politickou situací.

CENTRUM PRO OBČANSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ – COV – www.obcanskevzdelavani.cz

COV je organizace, která se od roku 2009 snaží o systematickou podporu občanského a demokratického vzdělávání. Mimo jiné hraje klíčovou roli při zavádění kompetencí pro demokratickou kulturu do prostředí českého školství. Mezi nejzajímavější projekty patří bezesporu portál Participativní metody (www.participativnimetody.cz), kde naleznete přehled vybraných metod posilujících participaci nejen na úrovni škol. Důležitá je také sekce Publikace a analýzy obsahující mnoho metodických materiálů a příruček pro vzdělavatele, ale například i vedení školy.

ČLOVĚK V TÍSNI – ČVT – www.clovekvtisni.cz

ČVT je bezesporu jednou z nejdůležitějších českých neziskových organizací. Pole její působnosti je velmi široké, od zahraniční humanitární práce, přes komunitní a sociální práci v ČR po vzdělávací činnost. Kromě všeobecně známého programu Jeden svět na školách (www.jsns.cz) zaměřeného na práci s dokumentárními filmy, stojí za detailní prostudování program Varianty (www.varianty.cz). Ke stažení jsou zde metodické listy a publikace rozčleněné do čtyř kategorií (interkulturní, inkluzivní a globální rozvojové vzdělávání a migrace) a najdete tu i nabídku vzdělávacích kurzů.

INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY – ITI – www.terezinstudies.cz

ITI se zabývá výzkumem a vzděláváním na téma holocaustu, antisemitismu a rasismu. Důležitou součástí ITI je portál www.holocaust.cz obsahující rozsáhlé podklady ke studiu dějin a širšího kontextu holocaustu, včetně příběhů obětí a metodických materiálů pro práci s tématem ve výuce. ITI nabízí také vzdělávací kurzy pro učitele i žáky.

Dokumenty Rady Evropy Kompetence pro demokratickou kulturu jsou mimo jiné dostupné na portálu RVP (www.rvp.cz). V české verzi se jedná o zkrácené shrnutí, model kompetencí a stručného průvodce pro vzdělavatele. Anglické dokumenty v plné verzi jsou ke stažení na webových stránkách Rady Evropy (www.coe.int).

ČESKÁ VERZE DOKUMENTŮ KDK – digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=13088

PLNÁ VERZE DOKUMENTŮ KDK – www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture

Tyto organizace a instituce poskytují metodickou podporu vzdělavatelům a školám, ať již přímo skrze metodiku zavádění KDK, nebo nepřímo díky projektům zaměřeným na multikulturní/interkulturní vzdělávání, globální rozvojové vzdělávání, lidskoprávní vzdělávání, rozvoj kritického myšlení a jiná témata související s demokratickou společností.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY – MŠMT – www.msmt.cz

Posilování kompetencí pro demokratickou kulturu je plně v souladu s oficiální vzdělávací politikou České republiky, především s nově připravovanou Strategií 2030+. Celý proces vytváření nové vzdělávací strategie je průběžně zveřejňován v sekci Strategie vzdělávací politiky 2030+ a určitě stojí za sledování. Pokud si chcete být jistí, že změny, které navrhujete pro vaši školu, se mají i z formálního hlediska o co opřít, zkonzultujte strategické a koncepční dokumenty ČR (v sekci Vzdělávání). Oficiální metodický portál RVP (www.rvp.cz) pak nabízí nepřehledné množství materiálů rozdělených do kategorií podle typu školy a tématu.

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ – NÚV – www.nuv.cz

NÚV se věnuje podpoře vzdělávacích institucí v oblasti všeobecného, odborného, uměleckého a jazykového vzdělávání, i v oblasti dalšího vzdělávání pedagogů. V současné chvíli je jednou z klíčových aktivit ústavu spolupráce na revizi RVP. V sekci Revize RVP můžete nalézt podkladové materiály a analýzy. Na webových stránkách v sekci Publikace jsou ke stažení analytické a výzkumné zprávy i metodické materiály z různých oblastí vzdělávání.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ – NIDV – www.nidv.cz

Aktivity NIDV jsou zaměřeny především na oblasti společného vzdělávání a podporu nadaných žáků, žáků cizinců, zájmového a neformálního vzdělávání, či například prevence a šikany. Organizace nabízí kurzy pro pedagogy i publikace ke stažení týkající se dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, zájmového a neformálního vzdělávání a podpory nadání. Právě poslední jmenované kategorii je vyčleněn i samostatný informační portál www.talentovani.cz.

EDUIN – www.eduin.cz

EDUin je informační centrum o vzdělávání a jako takové především monitoruje důležité události a zprávy v oblasti školství a vzdělávání obecně. Na jednom místě tedy naleznete články a informace z různých zdrojů. Další činností je networking a podpora spolupráce různých aktérů, kteří se podílí na rozvoji vzdělávání. V sekci Aktivity a projekty naleznete odkazy na několik velmi zajímavých iniciativ. Jednou z nich je portál www.chciucit.cz, který vybízí k podpoře učitelů a nabízí několik jednoduchých řešení, která se ale zdají být poměrně efektivní. Dalším projektem, který stojí za zmínku je Rodiče vítáni (www.rodicevitani.cz), který se zaměřuje na podporu spolupráce mezi školami a rodiči žáků. Neméně zajímavým projektem je pak Města vzdělávání (www.mestavzdelavani.cz), který se soustředí na rozvoj formálního i neformálního vzdělávání a vzdělávacích institucí v regionech.

SCHOLA EMPIRICA – www.scholaempirica.org

Organizace nabízí podporu pro aktéry vzdělávání – učitele mateřských a základních škol, ale i rodiče, budoucí učitele, sociální pracovníky atd. Na webových stránkách naleznete metodiku k projektu Dobrý začátek pro mateřské a základní školy, která se zaměřuje na kreativní a inovativní metody rozvoje kompetencí žáků, rodičů, učitelů a dalších.

CENTRUM PRO DEMOKRATICKÉ UČENÍ – CEDU – www.cedu.cz

CEDU se věnuje rozvoji občanského vzdělávání především skrze zavádění žákovských parlamentů do škol. Projekt Škola pro demokracii (www.skolaprodemokracii.cz) nabízí metodickou podporu žákovských parlamentů. V sekci Příručky a plakáty (Metodická podpora) jsou ke stažení zdarma, případně k objednání, materiály a podklady pro úspěšné fungování žákovského parlamentu.

OTEVŘENO – www.otevreno.org

Původně studentská iniciativa se zaměřuje na vzdělávání budoucích a začínajících učitelů. Jejich 21 idejí pro vzdělávání v 21. století může být inspirací pro mnohé školy i vzdělavatele samotné (najdete je v sekci Naše vize). Velmi zajímavá je také sekce Mapování inovací ve vzdělávání pedagogů (Systémové aktivity), která přináší příklady dobré praxe ze škol i pedagogických fakult.

AMNESTY INTERNATIONAL – AI – www.amnesty.cz

AI je mezinárodní organizace, ale její rozsáhlá vzdělávací sekce je kompletně v českém jazyce. Na portálu www.lidskaprava.cz je k dispozici mnoho informací a materiálů o tématech týkajících se lidských práv a demokracie v ČR i ve světě. Za zmínku stojí také projekt živých knihoven. Tento koncept, kdy mají žáci možnost setkat se s tzv. živou knížkou, vyslechnout si její příběh a diskutovat, má žákům přiblížit osobní příběhy lidí z menšin, rozvíjet porozumění, empatii a kritické myšlení.

SDRUŽENÍ PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ – META – www.meta-ops.cz

META nabízí širokou škálu vzdělávacích aktivit určených jednak pro cizince a migranty, a jednak pro pedagogy a školy. Hlavním tématem nabízených kurzů, projektů a materiálů je práce s dětmi s odlišným mateřským jazykem. V sekci Metodické a výukové materiály (Služby pro pedagogy) je k dispozici ke stažení nespočet publikací na toto a podobná témata. Důležitým zdrojem informací, podkladů a kontaktů je portál www.inkluzivniskola.cz, který META spravuje.

INBÁZE – www.inbaze.cz

Na poli vzdělávání nabízí InBáze kurzy pro interkulturní a pedagogické pracovníky zaměřené především na práci s žáky s odlišným mateřským jazykem.

DIVADLO ARCHA VZDĚLÁVÁNÍ – www.divadloarcha.cz

Vzdělávací kurzy či metodickou podporu pro pedagogy nemusí poskytovat pouze klasické vzdělávací instituce či neziskové organizace. Výborným příkladem práce s dětmi a mládeží je i Divadlo Archa, které nabízí několik interaktivních představení a seminářů pro školy s cílem podpořit kreativní dialog, participaci žáků a povědomí o vybraných společenských tématech.

DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS EDUCATION IN EUROPE – DARE – www.dare-network.eu

Evropská síť organizací pracujících v oblasti demokratického a lidskoprávního vzdělávání zahrnuje 36 členů, včetně Multikulturního centra Praha, jediného zástupce z ČR. Na webových stránkách v angličtině naleznete přehled probíhajících projektů a také mnoho publikací a manuálů zaměřených převážně na inovativní a participativní metody vzdělávání.

Několik následujících projektů přináší trochu jiný pohled na současnou demokracii. Jedná se o pohled spíše kritický, reflektující výzvy, kterým v dnešní společnosti čelíme, a nabízející určitá alternativní řešení.

DEMOCRACY GO – www.democracygo.cz

Democracy Go je iniciativa studentů Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, jejíž cílem je rozvíjet schopnost (nejen) mladých lidí diskutovat na základě racionálních argumentů, nikoliv na základě emocí vyvolaných mnohdy zkreslenými informacemi.

EUROPEAN ALTERNATIVES – EA – www.euroalter.com

EA je nadnárodní nezisková organizace, která si klade za cíl podpořit participaci občanů v rozhodovacích procesech především skrze kulturu a umění.

KORZO NÁRODNÍ – www.dikyzemuzem.cz

Korzo Národní je studentská iniciativa, která odkazuje na Sametovou revoluci a každoročně pořádá oslavy svobody ve snaze upozornit na to, že demokracie není samozřejmostí a že bez aktivního občanského života se nepodaří demokracii udržet při životě.

PARTICIPACE 21 – www.participace21.cz

Participace 21 je zajímavý projekt založený na alternativním hlasovacím systému, který je navržen tak, aby zohledňoval zájmy co největšího možného počtu osob. Projekt slibuje řešení pro školy, města i neziskové organizace (například při sestavování rozpočtu atd.).

SAMETOVÉ POSVÍCENÍ – www.sametoveposviceni.cz

Sametové posvícení využívá k reflexi současných problémů naší demokratické společnosti satiry a vtipu. Jedná se o každoroční průvod masek k 17. listopadu a masky umělecky zpracovávají aktuální ožehavá témata.

CENTRUM DEMOKRATICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ – <http://www.demokratike-vzdelavani.cz/>

Centrum demokratického vzdělávání je vzdělávací organizace jejímž cílem je přispět k životu ve společnosti, která bude postavená na odpovědnosti jednotlivců a vzájemném respektu. V své práci se zaměřuje především na dvě skupiny, které čelí výzvě, jak se do ní odpovědně zapojit. Jsou to děti a mladiství a cizinci žijící v České republice.

ZDROJE

Bártová, D. (2016). 10 nejstresovějších povolání, která zvládnou jen silné povahy [online]. Forbes. [cit. 13.6.2019]. Dostupné z: <https://www.forbes.cz/10-nejstresovejsich-povolani-ktere-zvladnou-jen-silne-povahy>

Buckley, S. et al. (2006). A comparison of mainstream and special education for teenagers with Down syndrome: Implications for parents and teachers. *Down Syndrome Research and Practice*, 9(3), 54-67.

Centrum občanského vzdělávání (2017). *Kompetence pro demokratickou kulturu: Soužití rovných s rovnými v kulturně rozmanitých demokratických společnostech. Shrnutí*. Rada Evropy. Dostupné z: <http://www.obcanskevzdelavani.cz/publikace>

COE (2019). *About the project Competences for Democratic Culture and Intercultural Dialogue* [online]. [cit. 20.7.2019]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/education/about-the-project-competences-for-democratic-culture-and-intercultural-dialogue>

COE (2016). *Competences for Democratic Culture: Living together as equals in culturally diverse democratic societies*. ISBN 978-92-871-8237-1. Dostupné z: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccc07>

COE (2018a). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 1: Context, concepts and model*. ISBN 978-92-871-8573-0. Dostupné z: <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c>

COE (2018b). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 2: Descriptors of competences for democratic culture*. ISBN 978-92-871-8573-0. Dostupné z: <https://rm.coe.int/prems-008418-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-2-8573-co/16807bc66d>

COE (2018c). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 3: Guidance for implementation*. ISBN 978-92-871-8573-0. Dostupné z: <https://rm.coe.int/prems-008518-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-3-8575-co/16807bc66e>

ČŠI (2017a). *Participace žáků a studentů na fungování a rozvoji školy. Tematická zpráva České školní inspekce*. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csacr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematicka%20zprava%20zpr%C3%A1vy/04-F-TZ-Participace-zaku-a-studentu-na-fungovani-a-rozvoji-skoly-15-6-FINAL_kor.pdf

ČŠI (2017b). *Společné vzdělávání ve školním roce 2016/2017. Tematická zpráva*. Praha. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/getattachment/7734c437-a133-4411-b8b6-ed11776ad4fe/TZ-Spolecne-vzdelavani-16-10-2017.pdf>

ČŠI (2018a). *Vybrané aspekty implementace společného vzdělávání v období 1. pololetí školního roku 2017/2018. Tematická zpráva*. Praha. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/getattachment/db7ac0f5-d27b-40bc-a72f-5a02a3c4a796/TZ-Vybrane-aspekty-implementace-spolecneho-vzdelavani-v-1-pololeti-2017-2018.pdf>

ČŠI (2018b). *Kritéria hodnocení podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání*. Praha. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csacr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Krit%20a%20Kriteria-hodnoceni-podminek-prubehu-a-vysledku-vzdelavani-2018-2019.pdf

Dyson, Alan & Farrell, Peter & Polat, Filiz & Huteson, Graeme. (2004). *Inclusion and Pupil Achievement*.

Farrell, P. T., & Ainscow, M. (Eds.). (2002). *Making special education inclusive: From research to practice*. London: Fulton.

- Foist, V. (2020). *Kvalitní inkluzivní vzdělávání všichni o něm mluví, ale víme, jak doopravdy vypadá?* [online]. [cit. 16.1.2020]. Dostupné z https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjs_efzo4jnAhWRRMAKHVEyCq4QFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fprojekty.nidv.cz%2Fmedia%2Fmaterialy%2Fprojekty%2Fstrategicke_rizeni%2Fznalostni-databaze%2FWebinare%2F2017-09-07-13-15h---webinar-f1-spolecne-vzdelavani.pptx&usg=AOvVaw2FHupX1EeoQfEFGK2acn1E
- Freedom House (2019) *Freedom in the World 2018. Table of Country Scores* [online]. [cit. 13.6.2019]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2018-table-country-scores>
- Fremlová, L. (2009) *The movement of Roma from new EU Member States: A mapping survey of A2 and A8 Roma in England Patterns of settlement and current situation of new Roma communities in England.* [online]. [cit. 16.1.2020]. Dostupné z <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKewj48tjFpljnAhXVmFwKHVjFCcIQFjAAegQIAhAB&url=http%3A%2F%2Fwww.luciefremlova.co.uk%2Fapp%2Fdownload%2F5783573829%2FThe-Movement-of-Roma-From-New-EU-Member-States.pdf&usg=AOvVaw3vLEsNljnX7CxAcYU3w0hG>
- Kežovská, M. et al. (2020). *Příklady dobré praxe v oblasti realizace inkluzivního vzdělávání v reflexi účastníků zahraničních stáží.* [online]. [cit. 16.1.2020]. Dostupné z <http://inkluzie.ujep.cz/files/priklady-dobre-praxe-oblasti-realizace-inkluzivniho-vzdelavani-reflexi-ucastniku-zahranicnich-stazi.pdf>
- Kratochvílová, J. et al. (2011) *Analýza školních vzdělávacích programů jako prostředek kvalitativního rozvoje inkluze na 1. stupni ZŠ.* Brno: Masarykova univerzita.
- Lazarová, B. et al. (2015) *Řízení inkluze ve škole.* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8329-5. Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/view/837/2651/531-1/#preview>
- MŠMT (2001). *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice.* Ústav pro informace ve vzdělávání. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>
- MŠMT. *Analýza prvního roku implementace společného vzdělávání I.* Dostupné z <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/prvni-rok-spolecneho-vzdelavani-v-reci-faktu-aneb-skutecnost>
- MŠMTa. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020.* Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-vzdelavaci-politiky-2020>
- MŠMTb. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016-2018.* Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/15-spolecne-informace-a-aktuality>
- MŠMTc. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2019-2020.* Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/15-spolecne-informace-a-aktuality>
- Nenásilná komunikace (2019a). *Co je Nenásilná komunikace?* [online]. [cit. 12.5.2019]. Dostupné z: <https://www.nenasilnakomunikace.org/co-je-nvc/>
- Nenásilná komunikace (2019b). *Principy a předpoklady praxe nenásilí* [online]. [cit. 12.5.2019]. Dostupné z: https://www.nenasilnakomunikace.org/l/principy-a-predpoklady-praxe-nenasili/?_ga=1.101748993.1299033302.1482914724
- NIDV. *FAQ SYPO* [online]. [cit. 14.7.2019]. Dostupné z: https://www.nidv.cz/media/materialy/projekty/sypo/faq/FAQ_SYPO3.pdf
- NIDV (2019) *Výstup z šetření potřeb 355 škol zapojených do projektu APIV B.* [online]. [cit. 16.1.2020]. Dostupné z <http://www.inkluzevpraxi.cz/kategorie-pedagog/2027-vzdelavani-deti-se-svp-co-se-dari-a-jake-jsou-hlavni-barieri>
- Rosenberg, M. (2003b). *Teaching Children Compassionately: How Students and Teachers Can Succeed with Mutual Understanding.* PuddleDancer Press.

Slocum, N. (2003). *Participatory Methods Toolkit: A practitioner's manual*. King Baudouin Foundation, Flemish Institute for Science and Technology Assessment, United Nations University – Comparative Regional Integration Studies. ISBN 90-5130-447-1. Dostupné z: http://archive.unu.edu/hq/library/Collection/PDF_files/CRIS/PMT.pdf

Veselý, A. (2019). *Příprava Hlavních směrů vzdělávací politiky ČR 2030+*. Shrnutí dosavadní práce. Dostupné z: <http://sdv.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>

Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník

Zákon 561/2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

Metodická příručka vznikla jako výstup projektu s názvem Kompetence pro demokratickou kulturu – nástroj pro otevřenou společnost. Projekt je financován z Evropských strukturálních a investičních fondů v rámci Operačního programu Praha – pól růstu ČR (registrační číslo projektu CZ.07.4.68/0.0/0.0/17_058/0000807).

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

multikulturální
centrum
praha